

МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

**УТВЪРДЕН СЪС ЗАПОВЕД: РД - 428/ 31.05.2019 г.
НА МИНИСТЪРА НА ОКОЛНАТА СРЕДА**

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ

ЗА

МАЛКИЯ КРЕСЛИВ ОРЕЛ (*Clanga pomarina*) В БЪЛГАРИЯ
ЗА ПЕРИОДА 2019 – 2028 г.

СОФИЯ, 2018 г.

Съставители:

Димитър Плачийски, Ваня Рътарова, д-р Димитър Демерджиев, Свилен Чешмеджиев, Вероника Фердинандова, Волен Аркумарев, инж. Димитър Баталов, инж. Николай Василев.

Карти, ГИС и пространствени анализи:

д-р Георги Попгеоргиев

© Рисунок на корицата:

Васил Генчев, Малък креслив орел в ювенилно оперение

Препоръчителен начин на цитиране:

Плачийски Д., В. Рътарова, Д. Демерджиев, С. Чешмеджиев, В. Фердинандова, В. Аркумарев, Д. Баталов, Н. Василев. 2018. План за действие за малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в България за периода 2019–2028 г. София, БДЗП, ИАГ и МОСВ: 88 с.

СЪДЪРЖАНИЕ

1. РЕЗЮМЕ.....	5
2. УВОД	7
2.1. Основание за разработване на плана	7
2.2. Процес на разработване на плана	7
2.3. Цел на плана за действие	9
2.3.1. Основна цел	9
2.3.2. Второстепенни цели	9
3. ПРИРОДОЗАЩИТЕН И ЗАКОНОВ СТАТУС	10
3.1. Природозащитен статус	10
3.2. Законов статус.....	10
3.2.1. Международно законодателство.....	10
3.2.2. Законодателство на Европейския съюз и национално законодателство.....	11
3.2.3. Национални планове и други стратегически документи	11
4. ОСНОВНИЙ СВЕДЕНИЯ ЗА ВИДА В СТРАНАТА	11
4.1. Биология на вида.....	11
4.2. Разпространение	15
4.3. Състояние на популацията.....	16
4.4. Екология на вида.....	17
4.4.1. Изисквания към местообитанията.....	17
4.4.2. Скитане	24
4.4.3. Миграция	24
4.4.4. Зимуване.....	25
4.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на вида	25
4.6. Данни за отглеждане на вида на затворено	26
5. ЗАПЛАХИ И ЛИМИТИРАЩИ ФАКТОРИ	26
5.1. Неподлежащи на управление фактори	26
5.1.1. Популационно–биологични фактори	26
5.1.2. Конкуренция от страна на други видове	27
5.1.3. Климатични промени–уязвимост на вида.....	27
5.1.4. Съществени социално–икономически промени.....	29
5.2. Подлежащи на управление фактори	30
5.2.1 Влошаване и разрушаване на местообитанията	30
5.2.2 Пряко унищожаване и преследване.....	37
5.2.3 Безпокойство	38
5.2.4 Въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер ..	39

5.2.5	Фрагментация на местообитанията	39
5.2.6	Случайни фактори	40
6.	ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ	41
6.1.	Опазване на местообитанията	41
6.2.	Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг	43
6.3.	Повишаване на осведомеността за вида и необходимостта от опазването му	44
7.	НЕОБХОДИМИ ПРИРОДОЗАЩИТНИ ДЕЙСТВИЯ	46
7.1.	Законодателни и управленчески действия	46
7.2.	Пряко опазване и възстановяване на вида и местообитанията му	52
7.3.	Изследвания и мониторинг	54
7.4.	Повишаване на осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване на вида	57
7.5.	Адаптивни и смекчаващи мерки	60
8.	МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА	63
8.1.	Матрица за мониторинг и оценка изпълнението на План за действие за малкия креслив орел в България, 2019 – 2028 г.	64
9.	ВРЕМЕНА РАМКА И БЮДЖЕТ ЗА ПРИРОДОЗАЩИТНИТЕ ДЕЙНОСТИ	65
10.	ПРИЛОЖЕНИЯ	74
10.1.	Списък на използваните съкращения	74
10.2.	Библиография	75
10.3.	Критерии за оценка на степента и обхвата на въздействие на заплахите и лимитиращите фактори за малкия креслив орел	81
10.4.	Скала за приоритизиране на мерките по отношение на тяхната значимост и спешност за изпълнение	82
10.5.	Матрица за мониторинг и оценка изпълнението на План за действие за малкия креслив орел в България, 2019 – 2028 г – Appendix_10.5_8.1. Monitoring_matrix	83
10.6.	Съгласувано задание за разработване на план за действие за малкия креслив орел в България и съгласувателно писмо – Appendix_10.6_Zadanie (ToR)	83
10.7.	Протоколи от обществени обсъждания и справка за отразените и неотразените бележки и препоръки – Appendix_10.7_Protocol & Spravka	83
10.8.	Кратки отчети по научни изследвания и проучвания, извършени в хода на разработване на плана за действие	83
10.9.	Горско-екологична дейност, насочена към опазване на гнездовите местообитания на вида, чрез подобряване на стопанисването на горите и ограничаване на безпокойството в буфер от 300 m около установените гнезда на вида – Appendix_10.9_FEM_AqPom	83
10.10.	Снимки на малък креслив орел и местообитанията на вида в България	84

1. РЕЗЮМЕ

Малкият креслив орел (*Clanga pomarina* Brehm 1831) е средно голяма дневна граблива птица с изцяло светлокафяво оперение и с черни махови пера отдолу, контрастиращи с кафявите подкрилия. Младите са с шоколадово-кафяво оперение и с добре оформено жълто петно на тила. Храни се предимно с дребни бозайници, птици, влечуги, земноводни и насекоми. Видът обитава горски масиви, стари полезащитни пояси и други горски площи, в близост до просторни тревни съобщества и край селскостопански земи, които птиците използват за ловуване (Профиров и Стойчев 2015). По време на миграция се среща повсеместно из страната в открити пространства и до горната граница на гората (Симеонов *и др.* 1990).

Според критериите на Световния Червен списък на IUCN, глобалната оценка за природозащитния статус на малкият креслив орел е „слабо засегнат“ (**Least concern, LC**) (BirdLife International 2017). Видът е категоризиран като **уязвим, VU** съгласно Червена книга на Република България (Профиров и Стойчев 2015). Европейската популация на малкия креслив орел е оценена на 16 400 – 22 100 гнездящи двойки (BirdLife International 2017). В резултат на проведените специализирани терени проучвания в периода 2014–2016 г., оценката на националната популация на вида е 550-600 гнездящи двойки.

Необходимостта от план за действие за малкия креслив орел се обуславя от природозащитния и законов статус на вида и нуждата от идентифициране на основните заплахи за вида и местообитанията му, определяне и приоритизиране на необходимите мерки за опазването му, въз основа на най-добрите налични данни. В тази връзка, настоящият документ обобщава наличната информация, касаеща ключови аспекти от биологията и екологията на вида в България и в ареала му като цяло. Представя информация за основните заплахи и лимитиращи фактори за вида и ключовите му места и местообитания, изведени въз основа на осъществените до момента проучвания и мониторингови схеми в страната и чужбина. Планът систематизира целенасочените действия и мерки по опазване на малкия креслив орел и местообитанията му в страната, провеждани от държавни институции, научни и академични институти и НПО. Въз основа на анализ на така представената информация, планът предлага набор от конкретни законодателни и управленчески мерки и политики, преки природозащитни мерки и такива, насочени към проучване и мониторинг на вида и местообитанията му. В тази връзка, планът определя насоките, конкретизира стъпките, дефинира институционалните отговорности, предлага бюджетна рамка на средствата, необходими за опазването на малкия креслив орел. Създава необходимата основа за интегриран анализ и вземане на управленчески решения за опазване и поддържане на популацията на вида в България и мигриращите през страната индивиди.

Посредством изпълнението на плана се цели постигане на състояние на сигурност (*Secure Population Status*) на гнездовата популация на малкия креслив орел в страната, при достигане на численост от 750–800 гнездящи двойки и опазване на мигриращите през страната индивиди. За постигане на тази цел в плана са включени управленчески мерки насочени към: възстановяване на гнезденето на вида в райони, в които се е срещал и в които има подходящи условия на средата (местообитания, хранителен ресурс и др.);

намаляване на смъртността и повишаване на гнездовия успех на вида чрез ограничаване на въздействието на заплахите и лимитиращите фактори за гнездовата популация и мигриращите през страната индивиди; повишаване на осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи относно биологията, екологията, разпространението, природозащитния статус, заплахите за вида и необходимите мерки за опазването му; създаване на основа за анализ и вземане на управленски решения за опазване на вида и ключовите му места и местообитания, на популационно ниво, на база научно достоверни данни. Планът предлага система за мониторинг и оценка на изпълнението на предвидените мерки и степента на постигане на поставените цели. Дава насоки относно времевата рамка и бюджета на плана, потенциалните източници на финансиране и потенциалните изпълнители на предвидените в документа мерки.

Настоящият план е разработен въз основа на анализ на наличната публикувана информация за вида, обобщаване и анализиране на данни от проучвания върху разпространението и изискванията на вида към местообитанията, осъществени от Изпълнителна агенция по горите (ИАГ) и Българско дружество за защита на птиците (БДЗП) в периода 2012–2017 г., както и обобщаването и систематизирането на цялата достъпна информация за вида и заплахите за него в страната.

Заложените в плана мерки са за период от 10 години, като подлежат на актуализация на 5-тата година или по-рано, при необходимост от предприемане на спешни мерки. Във всеки един момент от прилагането на плана, е възможно да се предприемат действия, способстващи опазването на вида и местообитанията му, които макар и непредвидени в този документ, са наложени от обстоятелствата. Тези действия следва да бъдат съгласувани с МОСВ.

2. УВОД

Този рамков документ – „План за действие за малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в България за периода 2019–2028 г.“ не представлява нормативен акт и приемането му не води до директна промяна на съществуващите законови и подзаконови нормативни актове. Представените в т. 7.1. „Законодателни и управленчески действия“, мерки за изменение и допълнения на конкретни нормативни актове, нямат задължителен характер и представляват насоки, чието прилагане на практика би способствало опазването на целевия вид и неговите местообитания. Предвидените в този план природозащитни действия и мерки, следва да бъдат съобразени и реализирани при стриктно спазване на съществуващото законодателство на Р България и ЕС.

2.1. Основание за разработване на плана

Настоящият план е разработен въз основа на Задание за разработване на „План за действие за малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в България, за периода 2016–2025 г.“, съгласувано от Министъра на околната среда на основание чл. 9, ал. 2 от Наредба № 5 от 1.08.2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове¹.

Разработването на настоящия план е в изпълнение на разпоредбите на чл. 52, т. 1 и 2 и чл. 53, т. 1 и 2 от Закона за биологичното разнообразие и разпоредбите на Наредба № 5 за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове. Необходимостта от неговото разработване произтича от обстоятелството, че България е една от страните, в които видът се среща редовно. Спецификата на нашата страна налага да се конкретизират и разгледат в подробности особеностите в биологията и екологията, заплахите за вида и неговите местообитания и произтичащите от тях мерки за опазването им.

2.2. Процес на разработване на плана

Този план за действие е разработен, за да подпомогне изпълнението на ангажиментите на Република България по: Конвенцията за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания и Директива 2009/147/ЕС за опазване на дивите птици (Директива за птиците). Настоящият план е разработен въз основа на анализ на наличната публикувана информация за вида, обобщаване и анализ на данни от проучвания върху разпространението, гнездовия успех, хранителните предпочитания и изискванията на вида към местообитанията, осъществени от ИАГ и БДЗП в периода 2012–2016 г.

Настоящият план за действие е разработен въз основа на задание съгласувано от Министъра на околната среда и водите и предоставено на БДЗП в окончателен вариант с писмо с Изх. № 26-00-789 от 31.05.2014 г. Автори на плана са Димитър Плачийски, Ваня Рътарова, д-р Димитър Демерджиев, Свилен Чешмеджиев, Вероника Фердинандова, Волен Аркумарев, инж. Димитър Баталов и инж. Николай Василев. Картният материал и

---

¹ Наредба № 5 от 1 август 2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове. Издадена от Министерство на околната среда и водите и Министерство на земеделието и горите. Обн. ДВ. бр. 73 от 19 август 2003 г.

пространствените анализи са разработени от д-р Георги Попгеоргиев. Планът е разработен в рамките на Проект LIFE12 NAT/BG/001218 „Опазване на ключови горски местообитания на малкия креслив орел (*Aquila pomarina*) в България”, с координиращ бенефициент ИАГ и асоцииран бенефициент БДЗП. Проектът се финансира от Програмата LIFE+ - финансов инструмент на Европейския съюз за опазване на околната среда.

Основни стъпки при разработване на плана

Различни части от плана (например: детайлно разпространение на вида, численост, заплахи и лимитиращи фактори, мерки за опазване, мониторинг и оценка на плана и др.) са обсъдени и допълнен по време на широк кръг работни срещи, с участието на експерти от научни и образователни институции, контролни органи, институции отговорни за управлението на местообитанията на вида и устойчивото му ползване, както и представители на неправителствени природозащитни организации.

Първа чернова: Разработена и предоставена за обсъждане в началото на м. май 2016 г.

Втора чернова: Втора чернова на плана, е финализирана и представена за обсъждане в началото на м. октомври 2017 г. Проведени са 3 регионални обсъждания в гр. Бургас (9.11.2017 г.), гр. Сливен (10.11.2017 г.) и гр. Хасково (14.11.2017 г.).

Публични обсъждания: За нуждите на обсъждането и консултирането на плана с максимално широк кръг заинтересовани страни е проведено национално обществено обсъждане на 21.11.2017 г. в гр. София (МЗХГ), съобразно изискванията за прозрачност и своевременно информиране на всички заинтересовани страни.

Активно участие и принос в разработването на плана имат: Ирина Матеева, д-р Николай Петков, Димитър Градинаров.

Конструктивни коментари при разработването и обсъждането на плана предоставиха: инж. Любен Желев, инж. Веселин Райчев, Стойчо Стойчев, Владимир Трифонов.

2.3. Цел на плана за действие

2.3.1. Основна цел

Целта на настоящия план е постигане на състояние на сигурност (*Secure Population Status*) на гнездовата популация на малкия креслив орел в страната, при достигане на численост от 750–800 гнездящи двойки и опазване на мигриращите през страната индивиди.

2.3.2. Второстепенни цели

- Възстановяване на гнезденето на вида в райони, в които се е срещал и в които има подходящи условия на средата (местообитания, хранителен ресурс и др.);
- Намаляване на смъртността и повишаване на гнездовия успех на вида чрез ограничаване на въздействието на заплахите и лимитиращите фактори за гнездовата популация и мигриращите през страната индивиди;
- Повишаване на осведомеността и природозащитната култура на различните целеви групи относно биологията, екологията, разпространението, природозащитния статус, заплахите за вида и необходимите мерки за опазването му;
- Създаване на основа за анализ и вземане на управленски решения за опазване на вида и ключовите му места и местообитания, на популационно ниво, на база научни данни;

3. ПРИРОДОЗАЩИТЕН И ЗАКОНОВ СТАТУС

3.1. Природозащитен статус

Според критериите на Световния Червен списък на IUCN, глобалната оценка за природозащитния статус на малкият креслив орел е „слабо засегнат“ (Least concern, LC) (BirdLife International 2017).

Европейската регионална оценка и регионалната оценка на ниво Европейски съюз (ЕС 27) определят малкият креслив орел като „слабо засегнат“ (LC) вид (BirdLife International 2015).

Малкият креслив орел е категоризирана като уязвим вид, VU² в Червена книга на Република България (Профиров и Стойчев 2015). Даден таксон спада към тази категория, когато се намира пред висок риск от изчезване поради продължаващо намаляване на популацията (дори на локално ниво), унищожаване на местообитанията или свръх ползване. Наблюдаваната или прогнозираната скорост на намаляване на популацията е по-малка, отколкото при таксоните, отнесени към по-високите категории на застрашеност. В тази категория попадат видове, чиито популации са все още многочислени и/или стабилни, но с неблагоприятни перспективи в бъдеще. Намаляването им може да се засили, ако факторите, които го причиняват в рамките на страната и съседните страни, продължат да действат (Попов и Мичев 2015).

3.2. Законов статус

3.2.1. Международно законодателство

Видът е включен в Приложение № II на Конвенцията за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция). За поддържане и адаптиране на популациите на видовете по това приложение се изисква осигуряване на специална защита чрез предприемане на съответните необходими законодателни и административни мерки.

Малкият креслив орел е включен в Приложение I и Приложение II към Конвенцията за мигриращите видове (Бонска конвенция). За видовете по Приложение I, страните по конвенцията следва: да полагат усилия за опазване и възстановяване на местообитанията му, които са от ключово значение за оцеляване му; да предотвратяват, отстраняват, компенсират или свеждат до минимум факторите, които сериозно затрудняват или спират миграцията; да предотвратяват, намаляват или контролират факторите, които застрашават или които има вероятност да застрашат вида. За видовете по Приложение II, страните по конвенцията следва да реализират международно сътрудничество, постигнато чрез международни споразумения, целящо опазването и управлението на техните популации.

Малкият креслив орел фигурира в Приложение II към Конвенцията по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (CITES). Видовете от Приложение II, следва да бъдат обект на строго регламентиране по

---

² B(1a)+C

отношение на търговията с тях, с цел да се избегне използване, което е несъвместимо с оцеляването им.

3.2.2. Законодателство на Европейския съюз и национално законодателство

Малкият креслив орел е включен в **Приложение 1 на Директива 2009/147/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 30 ноември 2009 г. за опазването на дивите птици**. За видовете по това приложение, следва да бъдат предприети специални природозащитни мерки по отношение на техните местообитания, за да се осигури оцеляването и възпроизводството им в района на тяхното разпространение.

Малкият креслив орел е сред видовете, включени в **Приложение № 2 към чл. 6, ал. 1, т. 3 от Закона за биологичното разнообразие (ЗБР)**, като вид, чиито местообитания са обект на опазване чрез защитени зони от Националната екологична мрежа.

Видът е включен в **Приложение № 3 към чл. 37 от ЗБР**, съгласно който е защитен на територията на цялата страна. В тази връзка за вида се отнасят разпоредбите на чл. 38 от ЗБР, регламентиращ забраните по отношение на защитени видове.

3.2.3. Национални планове и други стратегически документи

Разработеният от Министерство на икономиката, енергетиката и туризма (МИЕТ) през 2010 г. Екологичен доклад „Стратегическо екологично проучване (СЕП) на развитието на вятърната енергия в България“, създава предпоставки за минимизиране на щетите върху вида, които би могло да нанесе изграждането на ветрогенератори на неподходящи места.

Малкият креслив орел е един от приоритетните видове за опазване, включени в Националната приоритетна рамка за действие (НПРД) за НАТУРА 2000 и Стратегията за опазване на биоразнообразието.

Малкият креслив орел е целеви вид, включен в схемата за мониторинг на гнездящи и мигриращи реещи птици към Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие. Като вид включен в Приложение 1 на Директива 2009/147/ЕС за опазване на дивите птици, съобразно изискванията на чл. 12 от директивата, тенденциите в неговата численост и разпространение, се докладват на всеки 6 години. Това предопределя необходимостта от мониторинг на вида.

4. ОСНОВНИЙ СВЕДЕНИЯ ЗА ВИДА В СТРАНАТА

4.1. Биология на вида

Гнездова биология

Малкият креслив орел изгражда свое собствено гнездо, приема изкуствени гнезда, или заема гнезда на други големи птици (обикновен мишелов, черна каня, голям ястреб, черен щъркел). Гнездата се сменят често през годините от повечето двойки, но са известни случаи, когато гнездата са обитавани в до десет последователни години (Meu burg 1991, Meu burg *et al.* 2001). Видът строи голямо (диаметър 70–200 cm, височина 40–50 cm) гнездо разположено върху клоните на дърветата, най-често до стъблото на дървото и рядко на върха на короната, предимно в широколистни гори и в борови гори, на

височина 6–25 m (von Dobay 1934, Gentz 1965, 1967, Glodushko 1959, Meyburg 1970, 1973, 1994, Vlachos 1989, Wendland 1932 1951, 1958, 1959, Meyburg *et al.* 2001, Профиров и Стойчев 2015). Много рядко, гнездото е изградено върху скала и на земята (Reistetter 1991, Meyburg *et al.* 2001). Гнездото е изградено от клони и е застлано само с трева. По ръба му има свежи клони с листа. Някои стари, многократно използвани гнезда имат височина до 150 cm (Симеонов *и др.* 1990).

Женската снася в началото на м. май най-често 2 мръсно-бели яйца с тъмнокафяви петна, рядко само едно и много рядко 3 яйца, като мътенето продължава 37–41 дни (Патев 1950, Wendland 1959, Meyburg 1970, 1994, Meyburg *et al.* 2001, Профиров и Стойчев 2015). Гнездовият успех е около 0.5–0.8 млади на размножаваща се двойка (Meyburg 1970, 1973, 1994, Neubauer 1991, Rodziewicz 1996, Svehlik & Meyburg 1979, Meyburg *et al.* 2001). Малките напускат гнездата на около 55-дневна възраст (Профиров и Стойчев 2015). Налице е сравнително висока степен на неуспешни двойки. Размножаването на вида се характеризира с кайнизъм, при което първото излюпено малко убива второто в рамките на първите 1–14 дни след излюпването (Wendland 1959, Meyburg *et al.* 2001). В много редки случаи две малки излитат от едно люпило. Характерното за възрастните птици оперение се придобива след 4-та есен (Forsman 1999).

При проучване на 45 територии заети от малък креслив орел, проведено през 2017 г. в Югоизточна България, за 22 двойки (48.9%) е регистрирано мътене. От размножаващите се 22 дв., успешни (отгледали мин. 1 малко) са 13 дв. (59.09%). Не е установено излитане на 2 малки от едно гнездо. Средният гнездови успех, изчислен на база брой излетели малки/брой мътещи двойки е 0.59. При 9 от мътещите двойки (40.9%) е регистрирано неуспешно размножаване. Едно малко загива при неизвестни причини. При останалите 8 двойки, неуспехът е на етап мътене, като само в един от случаите е установена причината – безпокойство от събирачи на трюфели.

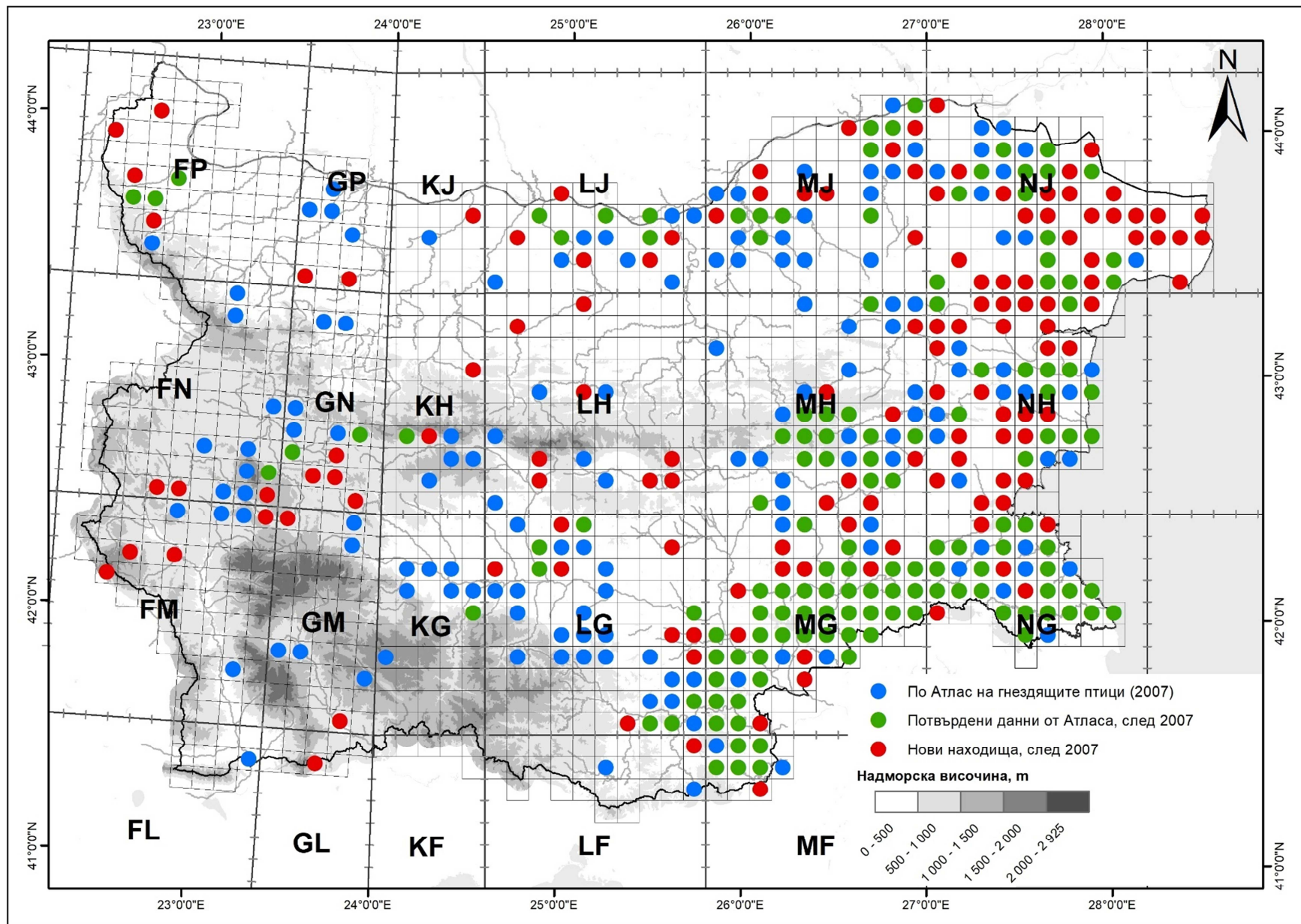
Гнездово разпространение

Видът има неравномерно, петнисто разпространение в цялата страна до около 1500 m н.в., а понякога – и до 1861 m н.в. (Демерджиев *и др.* 2007) (Фиг. 1). По-голяма част от гнездовата популация е концентрирана в Югоизточна и Източна България и обхваща почти изцяло планините Сакар, Дервентските възвишения, Странджа, средното и долно течение на р. Тунджа и значителни части от Източна Стара планина, Източните Родопи и Добруджа. Останалата част от двойките са разпръснати почти в цялата страна, главно в по-ниските ѝ части. Отстъпва или е слабо представен в Северозападна България, Западните погранични планини, южната част на Дунавската равнина и Предбалкана, долините на реките Струма и Места. Видът избягва високите части на планините Рила, Пирин и Западни Родопи (Демерджиев *и др.* 2007), където се среща в подножието им.

Хранене

Диетата на вида включва дребни бозайници (от родовете *Apodemus*, *Microtus*, обикновен хомяк (*Cricetus cricetus*) и понякога лалугер (*Spermophilus citellus*)), птици, влечуги, земноводни и насекоми, като в различните части от ареала на вида, в хранителния му спектър преобладават различни видове (Meyburg *et al.* 2001, Симеонов *и др.* 1990). При изследване на стомашно съдържание от шест екземпляра, Симеонов *и др.* (1990) установяват обикновена полевка (*Microtus arvalis*), лалугер (*Spermophilus citellus*),

гущери (*Lacerta sp.*), жълтокоремник (*Pseudopus apodus*), голяма водна жаба (*Pelophylax ridibundus*). Milchev *et al.* (2010) изследват храната на вида от едно гнездо в района на гр. Бургас и установяват 110 жертви от 27 таксона. С най-голямо участие са насекомите (Insecta) с 42.7% и дребните бозайници (Micromammalia) с 34.5%. Най-честите жертви са белочел сив скакалец (*Decticus albifrons*) с 25.5% и обикновената полевка с 21.8%. При изследване на храната на малкия креслив орел, проведено през 2015 г. и събран материал (n=47 жертви) от 10 гнезда в Сакар планина и Дервентски възвишения, е установено, че преобладават полевки (*Microtus arvalis*, *Microtus guentheri*) с 31.91%, следвани от белогръд таралеж (*Erinaceus roumanicus*) с 23.4% и влечуги (Reptilia) с 14.89%. Насекомите са представени с 2.13% участие.

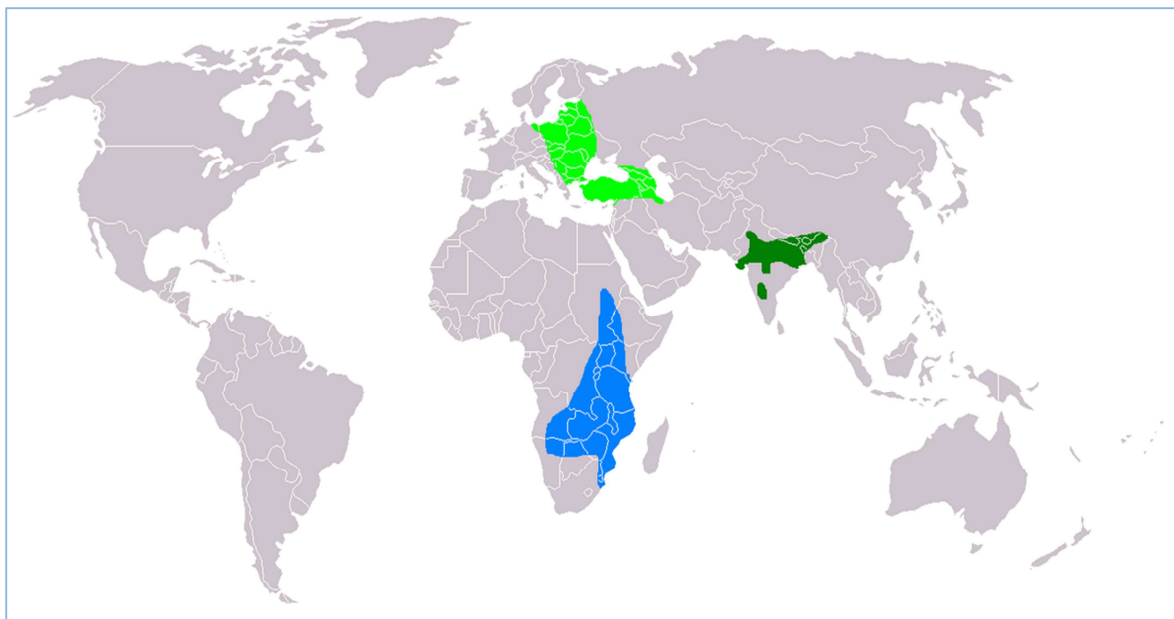

Фигура 1. Гнездовото разпространение на малък креслив орел (*Clanga pomarina*) в България

4.2. Разпространение

Общо разпространение

Палеарктичен вид, чийто гнездови ареал е от долината на р. Елба до Белорусия и Ленинградска област, Унгария, Балканския полуостров, Мала Азия, Кавказ, Северен Иран, Индия и Северна Бирма. Зимува основно в Предна Азия и Източна Африка, като основния миграционен път преминава през Бургаския залив, Босфора и залива Акаба (Профиров и Стойчев 2015).

Фигура 2. Карта на разпространение на световната популация на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) – със зелен цвят са обозначени местата на гнездене, а със син – зимовищата на вида (източник: www.groms.de).

Разпространение и численост в България

Гнездящо – прелетен и преминаващ вид. В миналото често срещана мътеща птица (Патев 1950). Понастоящем близо 50% от популацията му е концентрирана в Източни Родопи, Сакар, Дервентските възвишения и Странджа, долното течение на р. Тунджа, около 25% са концентрирани в Източна Стара планина и Източна Средна гора и около 15% са в Дунавската равнина и по крайбрежието на р. Дунав и островите. Останалите 10% се срещат по северните склонове на Родопите, Витоша и Същинска Средна гора (Демерджиев *и др.* 2015). По данни на ИАОС (2014), разпределението на гнездовата популация на вида по административни региони, при установени 116 локалитета и 155 индивида е както следва: Северозападен регион – 2 находища с 2 екз./дв. (1.29%); Югозападен – 10 находища с 13 екз./дв. (8.39%); Североизточен – 40 находища с 63 екз./дв. (40.65%) и Югоизточен – 64 находища с 77 екз./дв. (49.68%). Средната плътност на гнездящите двойки в пригодни местообитания за вида е 0.33 дв./100 ha (ИАОС 2014).

По време на есенната миграция образува големи концентрации в района на Бургаския залив (Матеева и Янков 2013, Профиров и Стойчев 2015). Съвременната численост на гнездящите в страната птици се оценява на 550 – 600 двойки.

4.3. Състояние на популацията

През XIX и първата половина на XX в., през размножителния период, видът е често срещан в цялата страна (Демерджиев *и др.* 2015). Към средата на XX в. все още доста чест и разпространен мътеш вид у нас (Патев 1950). За периода 1950–1980 г. са установени редица нови находища в различни части на страната: по Дунавското и Черноморското крайбрежие, Западна, Централна и Източна Стара планина, района около гр. София, р. Струма и прилежащите части на Южен Пирин, Западни Родопи, Тракийската низина и прилежащите ѝ райони, Лудогорието, Добруджа, Източните Родопи, Ломовете и др. (Нанкинов 1985, Демерджиев *и др.* 2007). През този период няма съществено намаляване на популацията или промени в общото разпространението на вида. Това се потвърждава и от установяването през следващите години на значителна гнездова плътност в Странджа (Милчев 1990, Демерджиев *и др.* 2007), както и от специалните изследвания върху разпространението на вида в България (Kouzmanov 1996, Baumgart 1996, Iankov *et al.* 1996). Към 2007 г. е установена тенденция на слабо разширяване на разпространението на вида. За някои райони като Тракийската низина, Сакар, Дервентските възвишения и Източните Родопи промяната се дължи предимно на появата на нови двойки, като за Сакар и Дервентските възвишения – донякъде и поради недостатъчното познаване на разпространението на вида преди това. През последните две десетилетия загуба на територии е регистрирана в същинската част на Странджа планина, където част от находищата регистрирани през 80^{те} години на миналия век (Милчев 1990) не са потвърдени при специализираните проучвания на вида в периода 2014–2017 г. За обширни райони предимно в Природен парк „Странджа“ се наблюдава коренна промяна в местообитанията, свързана с обрастване на горски пасища и открити терени. Така залесилите се местообитания стават непригодни за ловуване и видът напуска територията.

Според Мичев (1982), гнездовата популация не превишава 100 двойки. Костадинова (1997) определя числеността на вида на 60–120 двойки. Нанкинов *и др.* (2004) определят числеността на националната популация на вида на 600–800 двойки. Демерджиев *и др.* (2007) и Костадинова и Граматиков (2007) оценяват популационната численост на размножаващите се в страната малки кресливи орли на 350–400 двойки. С оглед на така представените оценки се забелязва тенденция към нарастване на числеността на вида в страната. Твърде вероятно е това да се дължи на увеличаване на усилието за събиране на орнитологична информация в по-ново време. С оглед резултатите на проведените специализирани терени проучвания на вида в периода 2014–2017 г. в ЮИ България, оценката на националната му численост следва да се коригира на 550–600 гнездящи двойки. Това се определя от откритите нови гнезда и установеното нарастване на гнездовата популация в тази част на страната. Оценката на гнездовата популация в 16

Защитени зони в Югоизточна България, обект на проучвания в рамките на проект LIFE12 NAT/BG/001218 „Опазване на ключови горски местообитания на малкия креслив орел (*Aquila pomarina*) в България”, е 150–170 двойки. Най-много двойки са установени в Сакар планина – 44–46 двойки (Демерджиев и Попгеоргиев 2016 б).

4.4. Екология на вида

4.4.1. Изисквания към местообитанията

Гнездови местообитания

През гнездовия период, малкият креслив орел предпочита горски масиви от бук, дъб или смесени широколистни насаждения, стари полезащитни пояси и други горски площи, в близост до просторни тревни съобщества и край селскостопански земи, които птиците използват за ловуване (Профиров и Стойчев 2015).

Предпочитаните местообитания на вида в страната могат да се отнесат към следните типове, съгласно класификацията на местообитанията на птиците в България (Костадинова и Граматиков 2007, Янков 2007). В основата на използваната класификация на местообитанията е възприетата класификация от BirdLife International, която е съвместима и с изискванията за докладване по Директивата за птиците и се базира на съществуващата класификация по EUNIS.

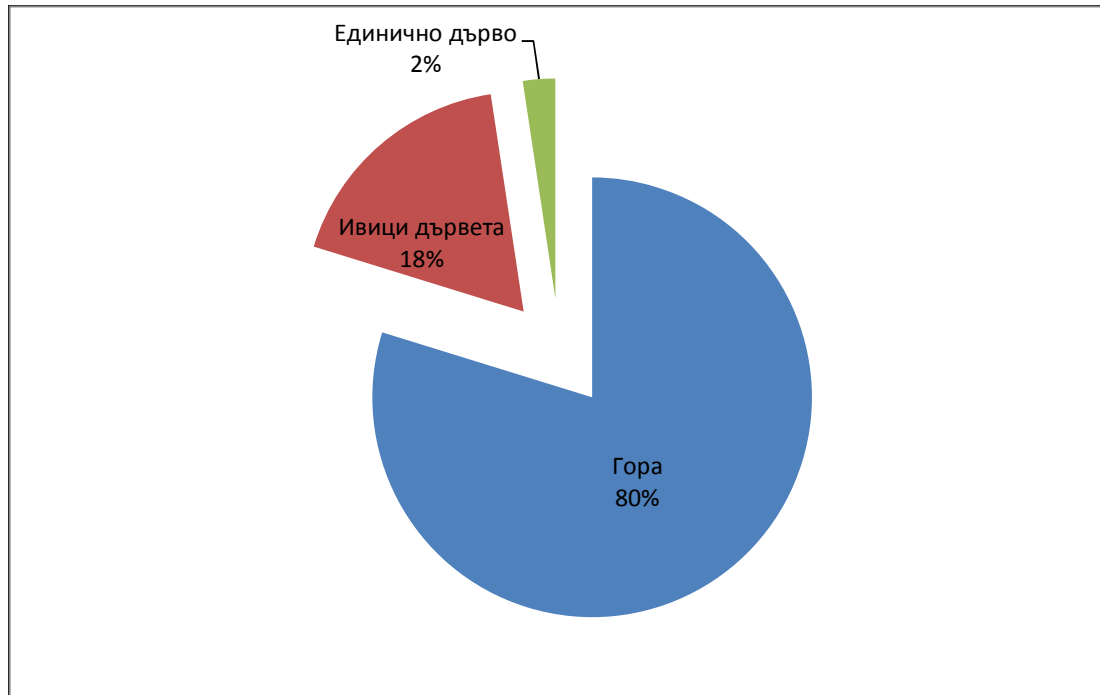
А) Местообитания на вида за размножаване

4 Гори Горски местообитания с поляни, в близост до речни долини, пасища, ливади, блата, група дървета край потоци или стари полезащитни пояси
41 Широколистни листопадни гори Запазени горски масиви от основно от бук и дъб
43 Смесени гори
44 Алувиални и много влажни гори и храсталаци По-рядко използвани за гнездене, основно крайречни горски местообитания с участието на върба, елша и др. широколистни видове
84 Ивици дървета, храсти и мозайки от тях

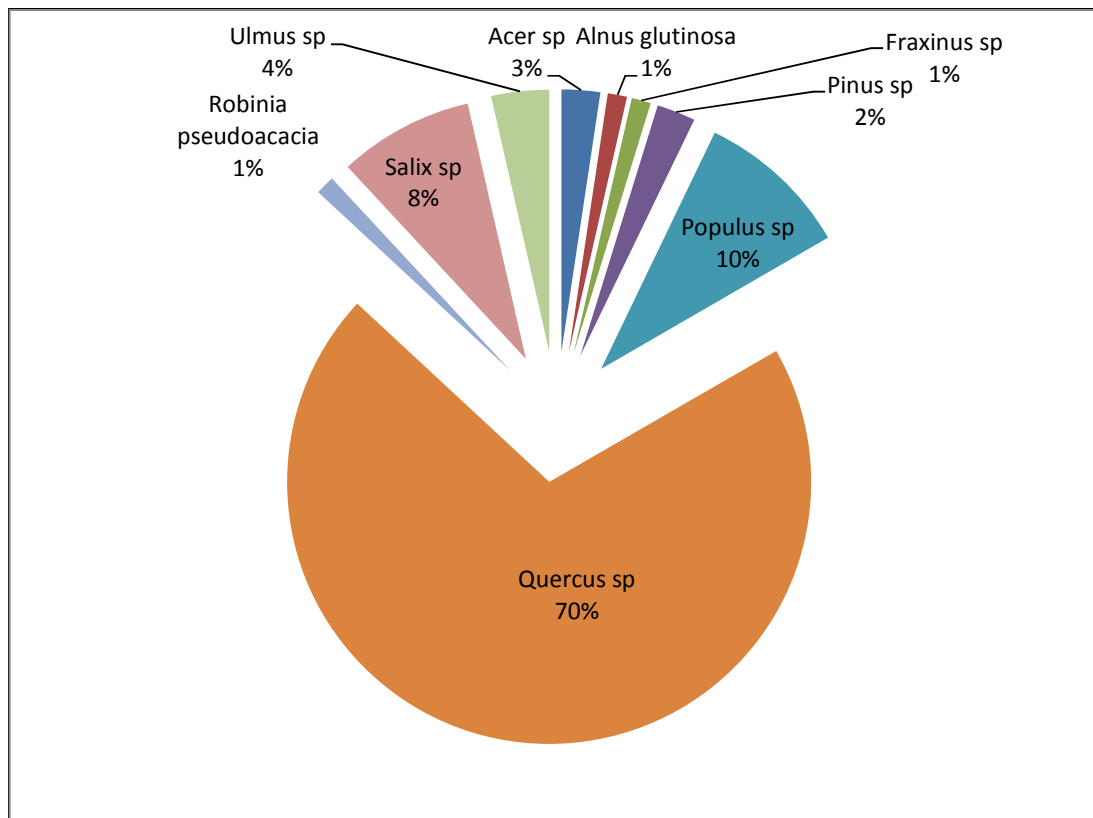
Б) Хранителни местообитания на вида

3 Храсталаци и тревни съобщества Степни и сухолюбиви тревни съобщества по варовити терени, тревни съобщества по сухи силикатни терени, алпийски и субалпийски тревни съобщества, тревни съобщества по влажни терени и мезофилни тревни съобщества
8 Селскостопански площи и изкуствени ландшафти Подобренни тревни площи (многогодишни тревни култури); посеви и други (едногодишни) тревни култури; ивици дървета, храсти и мозайки от тях и в значителна степен – пустеещи земи

При изготвянето на детайлен модел на разпространението на местообитанията на вида за Югоизточна България е установено, че орелът предпочита да гнезди в крайнини на гори ($n = 67$) и в по-малка степен в ивици дървета покрай реки ($n = 15$) (Фиг. 3). Регистрирани са два случая на гнездене на единични дървета. За гнездови субстрат, най-често се използват различните видове дъб (*Quercus sp.*), съставляващи над $2/3$ от използваните дървета за гнездене (фиг. 4). Следващите предпочитани дървета са тополите (*Populus sp.*) и върбите (*Salix sp.*) (Демерджиев и Попгеоргиев 2016 а).

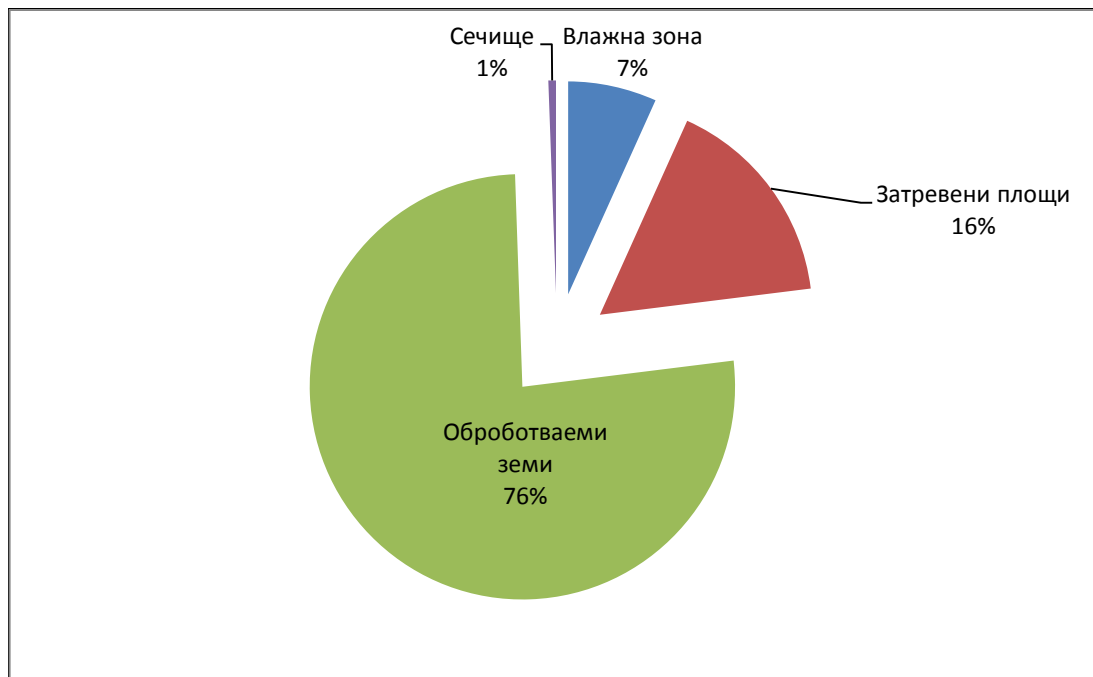
Фигура 3. Местоположение на гнездовото дърво при малък креслив орел (*Clanga pomarina*)

Фигура 4. Гнездови субстрат използван за гнездене от малкия креслив орел (*Clanga pomarina*)

Хранителни местообитания

От местообитания използвани за изхранване на орлите значимо преобладават обработваемите площи (фиг. 5). При полевите посещения е установено, наличие на колонии от обикновена полевка (*Microtus arvalis*) и гюнтерова полевка (*Microtus guentheri*) в обработваемите земи, представляващи достъпен хранителен източник за орлите. Следващият тип местообитание използван от птиците за изхранване са пасища или затревени терени, стопанисвани като пасища. Разнообразието от жертви в този тип местообитание е значително, което го прави важно за изхранване на мигриращите орли. Третия по представеност тип местообитание, използван от вида са различни типове влажни зони. Най-често това са малки водоеми в близост до влажни ливади, поддържащи значителен брой земноводни, които са достъпен хранителен източник за вида. Незначително е участието на местообитанието сечище (фиг. 5).

Фигура 5. Типове местообитания използвани от малките кресливи орли за изхранване

За територията на ЮИ България, на ландшафтно ниво (цялата територия формирана при поставяне на 3000 m буфер около включените в анализа 91 гнезда на малък креслив орел), местообитанията на вида се характеризират с висока хетерогенност по отношение на размера на горските фрагменти ($MedPS^3 = 4.12 \text{ ha}$; $MPS^4 = 84.79 \text{ ha}$.) и наличие на значителен брой (49%) фрагменти с малка площ (под 4.12 ha). На ниво гнездо ($n=91$), средния размер на фрагмента варира в диапазона 5.22 – 469.06 ha. За класовете, представляващи тревни и храстови формации, показателят „Плътност на ръба“ надвишава 48.02 m/ha. Това е от ключово значение, тъй като именно в тази зона (по ръба на фрагментите или екотонната зона) малкия креслив орел ловува жертвите си (Плачийски и Попгеоргиев 2016).

Общата площ на горските фрагменти е 47805.52 ha., от които горите с възраст 1–40 г. са 36.3%, с възраст 41–60 г. са 38.3%, а горите с възраст над 100 г. - 3.4%. Анализът представя характеристиките на горските фрагменти на ниво ландшафт. Тези характеристики не следва да се разглеждат като показателни за конкретните места за гнездене или за гнездовия микрохабитат (Плачийски и Попгеоргиев 2016). За конкретните гнездови микроместообитания, възрастта на гората може да бъде значително по-голяма или значителен процент от гнездата да попадат в горите на възраст над 100 г. В тази връзка следва да се направи проучване на характеристиките на гнездовото микроместообитание на вида.

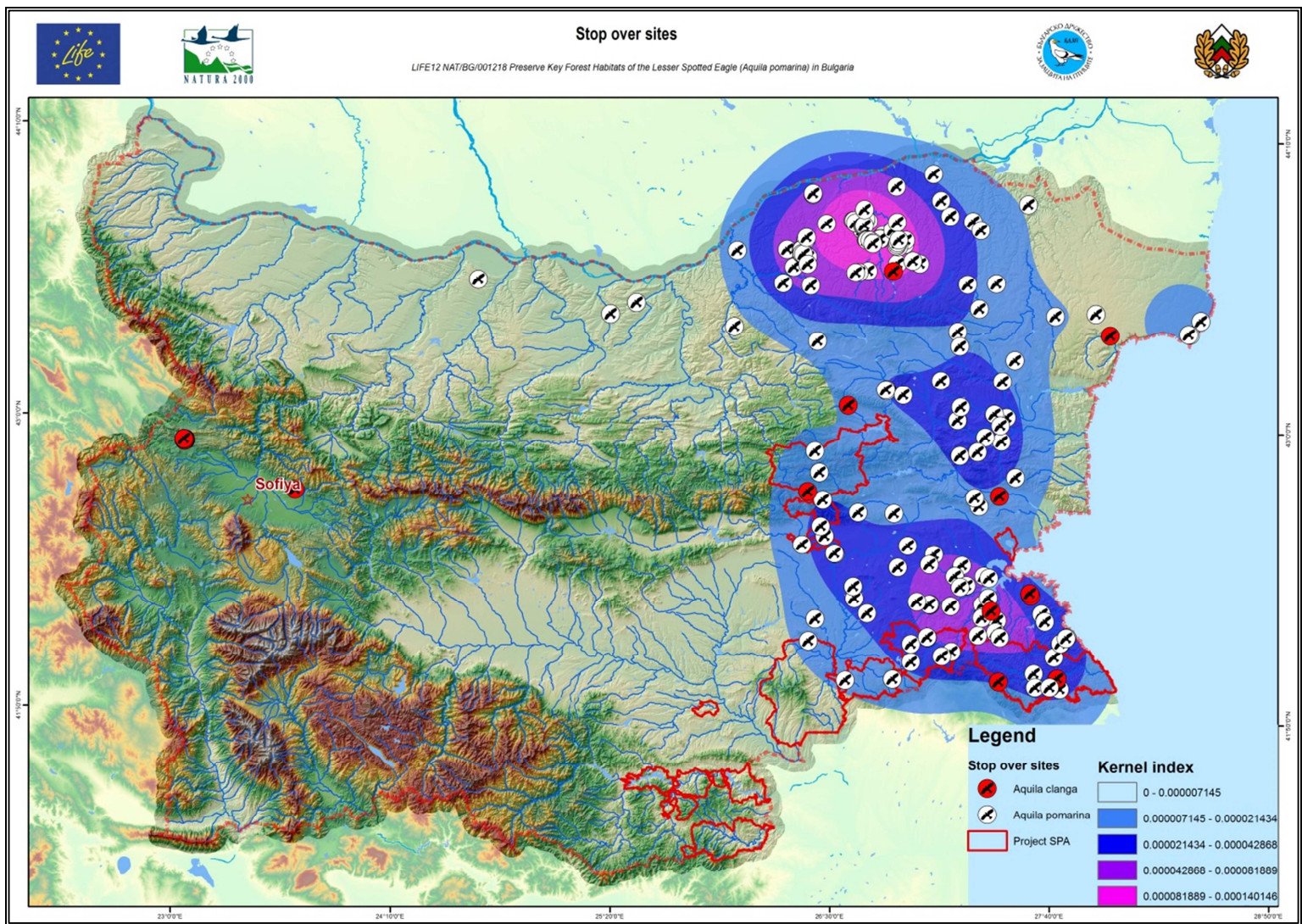
³ **MedPS** – Медиана (50^{ти} перцентил) на размера на фрагментите

⁴ **MPS** – Среден размер на фрагмента

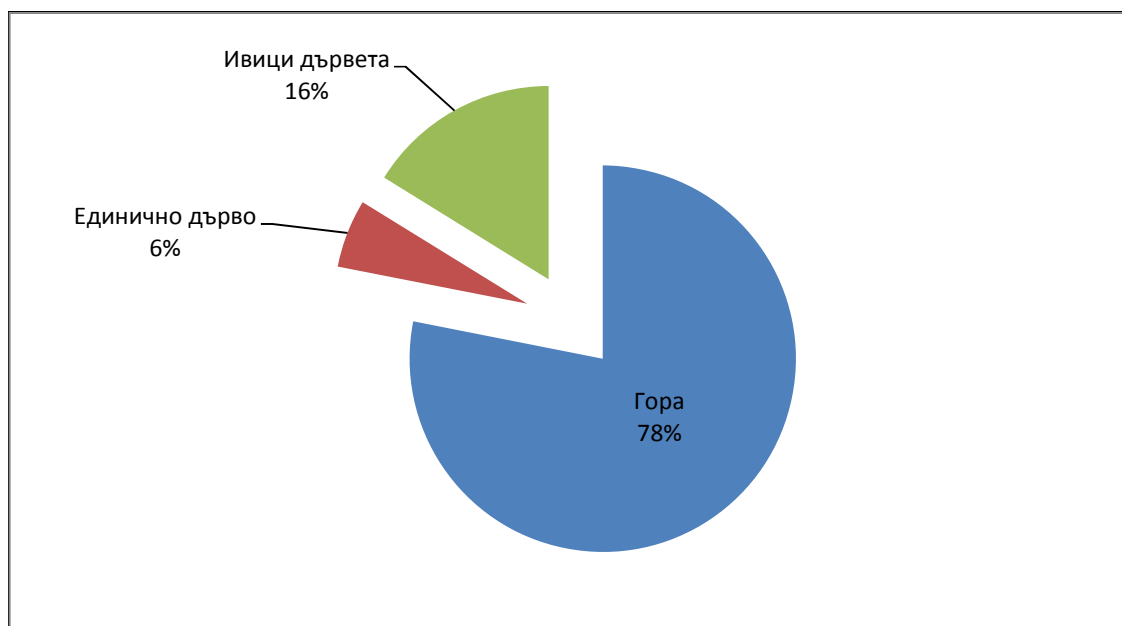
Местообитания на вида по време на миграция

По време на миграция се среща повсеместно из страната в открити пространства и до горната граница на гората (Симеонов *и др.* 1990), като основна част от европейска популация на вида, прелита над България в много тесен фронт, следвайки основният миграционен коридор през страната – Западно – черноморския прелетен път *Via Pontica* (Матеева и Янков 2013).

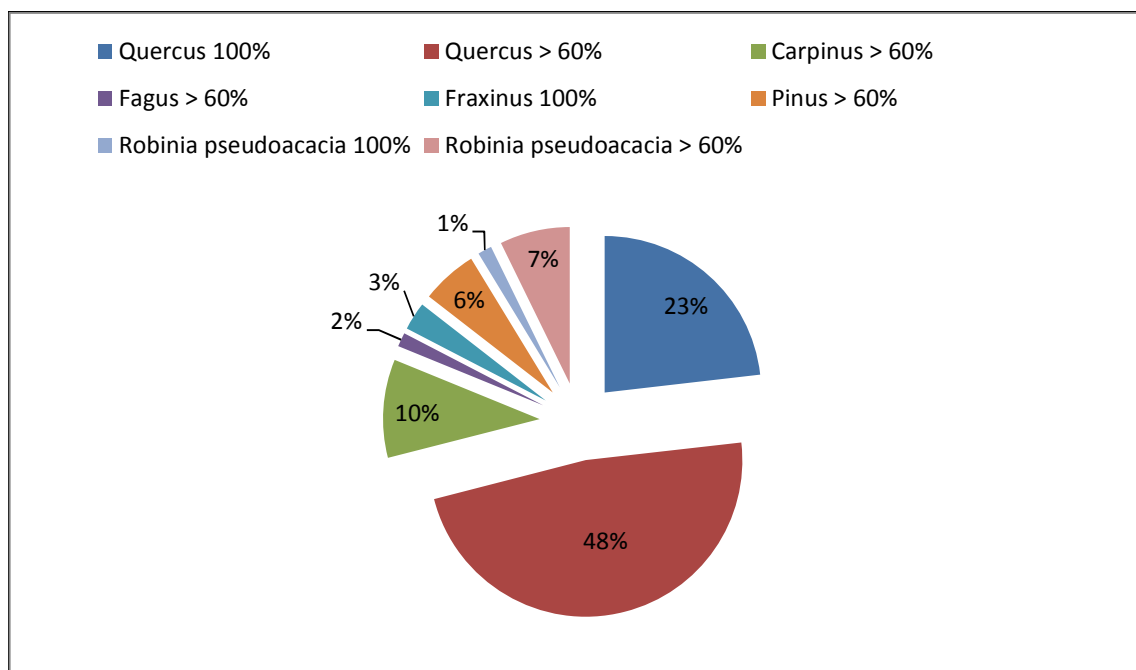
В периода 2014–2015 г. е направено проучване в страната върху местата използвани за почивка по време на миграция (Демерджиев и Попгеоргиев 2016 в). От анализираниите 283 точки, 178 (62.9%) са определени като места използвани за изхранване, останалите 37.1% са определени като места за нощуване или почивка (Фиг. 6). По време на миграция малките кресливи орли, нощуват или почиват най-вече в горски масиви, в близост до открити терени (фиг. 7). Преобладават високостеблените гори със средна височина на дърветата 16.03 ± 4.95 m. Видът предпочита за почивка или нощувка не много гъсти гори със средна склопеност 0.77 ± 0.21 . От типовете гори използвани за почивка или нощувка преобладават чистите дъбови или с предимно участие на дъб (*Quercus sp.*), следвани от тези с преобладаване на келяв габър (*Carpinus orientalis*) (Фиг. 8) (Демерджиев и Попгеоргиев 2016 а).

Фигура 6. Места, използвани за почивка, нощувка или изхранване от малките кресливи орли по време на миграция (*stop over sites*). С червен цвят е сърцевината зона, определена на база 30% Кернел индекс; с тъмно син цвят е второстепенната зона, определена на база 60% Кернел индекс

Фигура 7. Типове местообитания използвани от малките кресливи орли за почивка или нощуване

Фигура 8. Типове гори използвани от малките кресливи орли за почивка или нощуване

4.4.2. Скитане

Не е добре проучено. Отделни неразмножаващи се индивиди в преходно оперение са наблюдавани през размножителния период в планините Сакар и Дервентските възвишения, където се срещат в мозаечен тип местообитания, включващи обширни открити пространства, прорязани с обрасли дерета и не големи горски масиви.

4.4.3. Миграция

С изключение на птиците, размножаващите се в Индия, които са местни, видът като цяло е прелетен. Мигриращите птици напускат местата за гнездене между месеците август и ноември и се завръщат обратно през месеците март и април (Meu burg 1994, Snow and Perrins 1998, Ferguson-Lees and Christie 2001). Птиците обикновено се наблюдават поотделно или по двойки, но също се концентрират в райони с изобилие на хранителни ресурси и мигрират в ята (Snow and Perrins 1998, Ferguson-Lees and Christie 2001, Porter and Aspinall 2010). По време на миграция малките кресливи орли избягват големи открити водни територии поради липсата на подходящи въздушни течения над тях и прелитат основно над сушата. Въпреки това, посредством сателитни проследявания, е установено преминаване на мигриращи птици и над морска акватория. Видът мигрира през Турция като над Босфора през 2008 г. са регистрирани 59 368 индивида (Milvus Group 2008). Данните от маркирани със сателитни предаватели птици от Германия и Словакия показват, че малкият креслив орел следва миграционния път по източния бряг на Средиземно море, преминавайки през страните от Близкия Изток, след което през Ейлат и Суец навлиза в Африка, прелитайки над Египет, Судан, Уганда, Кения и Танзания, за да достигне местата за зимуване южно от десети паралел южна ширина (Meu burg *et al.* 2000, 2002, 2004).

В България, малкият креслив орел е прелетен вид, типичен далечен мигрант. Прелетът на вида се характеризира с много ясно определени срокове на миграцията и сравнително постоянни във времето максимуми в прелета на птиците. За разлика от други видове, само в рамките на 2 до 3 дни може да преминат повече от половината птици, които прелитат през целия миграционен сезон (Матеева и Янков 2013). Малкият креслив орел мигрира поединично или в разредени ята, често заедно с други видове птици като обикновен мишелов, орел змияр, голям креслив орел и черен щъркел (Michev *et al.* 2011).

Пролетна миграция на вида над страната се наблюдава от средата на м. февруари (Дончев 1980) до последната седмица на м. май, с най-висока интензивност през първата половина на м. април (Матеева и Янков 2013). Есенният прелет продължава от началото на август до края на октомври (Симеонов *и др.* 1990, Матеева и Янков 2013) като е най-интензивен от средата на септември до първата десетдневка на октомври (Матеева и Янков 2013). По време на миграционните пикове са наблюдавани ята до около 100 екз. (Простов 1964).

Видът има силно изразен тесен фронт на миграцията през България. При паралелни проучвания на есенната миграция от стационарни точки, разположени в Северна България и

по Черноморското крайбрежие през 2012 г. са отчетени около 46 000 инд. от които 91% следват основният миграционен коридор през страната – Западно – черноморския прелетен път *Via Pontica*. Това предполага, че почти цялата европейска популация на вида, съсредоточена в Централна и Източна Европа, прелита над България, и то в много тесен фронт – 150 km в Северна България и около 70 km в Южна България (най-тесен е миграционния фронт в района на Бургаския залив). В ниски числености видът е наблюдаван по време на миграция в цяла Северна България, Софийското поле, Горнотракийската низина, Сакар и Източни Родопи (Матеева и Янков 2013). Необходими са целенасочени проучвания за установяване на миграционните пътища и ключовите места за почивка на българската популация на вида.

По време на миграция, малки кресливи орли са наблюдавани да прелитат в много широк височинен диапазон - от 20 до 2200 m. По време на есенната миграция по-голяма част от птиците са регистрирани да прелитат на височина между 200 и 1000 m. Като цяло, в Южна България птиците прелитат по-ниско – до 800 m, като най-голям брой птици преминават на височина около 200 m. В Северна България птиците летят значително по-високо – между 400 и 1400 m, като най-много птици са регистрирани да прелитат на височина около 800 m. По време на пролетна миграция малкият креслив орел прелита значително по-ниско, като най-голям брой птици летят на височина между 100 и 200 m, както в Южна България, така и в Добруджа (Матеева и Янков 2013).

4.4.4. Зимуване

Местата за зимуване на индивидите от българската популация на малкия креслив орел не са известни и са необходими целенасочени проучвания за тяхното установяване. Данни от птици маркирани със сателитни предаватели от Румъния, Германия, Латвия и Словакия показват, че видът зимува основно на юг от десетия паралел южна ширина в Африка, на обширна територия, попадаща в граници на Зимбабве, Замбия, Южна Африка, Мозамбик, Ботсвана, Намибия и Ангола (Meu burg *et al.* 2000, 2004, 2008, 2015). В единични случаи малки кресливи орли зимуват в райони северно от Екватора – Судан и Етиопия (Meu burg *et al.* 2008). В местата за зимуване видът остава между м. ноември и м. февруари, когато започва миграцията на север към гнездовите територии. Площта на обитаваната територия на отделните индивиди варира в широки граници между 200 и 68 000 km² (Meu burg *et al.* 2004, 2015). В места с изобилие на храна, видът е наблюдаван да формира временни струпвания (Jensen 1972, Simmons *et al.* 1999, Kemp 2001). В редки случаи зимуващи индивиди са наблюдавани и в България (Michev *et al.* 2011).

4.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на вида

Малкият креслив орел гнезди в горски масиви. По време на миграция, видът се концентрира предимно в горски местообитания с открити пространства. Тясната му привързаност към този тип местообитания го прави силно чувствителен и зависим от тяхното екологично състояние и начин на управлението им. По време на миграция малкия креслив

орел се струпва на малки ята в района на Добруджа и в Югоизточна България, в близост до обработваеми площи с голям хранителен ресурс. Използването на химикали и родентициди в местата на струпване на вида по време на миграция, би оказало силно негативен ефект върху орела и други видове грабливи птици.

Подобен ефект имат и парковете за производство на енергия от силата на вятъра, особено в райони с интензивен прелет, в близост до места за ношуване и територии, в които птиците летят ниско поради географски или други особености. При тези условия се създават „бариерен ефект“ и риск от сблъсък на мигриращите птици с вятърните турбини.

4.6. Данни за отглеждане на вида на затворено

Успешно размножаване на затворено (в плен) е известно само от зоологическата градина в гр. Рига (Matsone *et al.* 1996). В софийската зоологическа градина се намира един уловен в природата екземпляр, който е донесен за лечение след като е намерен с простреляно крило.

5. ЗАПЛАХИ И ЛИМИТИРАЩИ ФАКТОРИ

В *Приложение 10.3* са представени критериите, въз основа на които е направена оценката на степента и обхвата на въздействие на заплахите и лимитиращите фактори върху малкия креслив орел.

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно–биологични фактори

- Агресия в люпилото

Размножаването на вида се характеризира с кайнизъм, при който първото излюпено малко убива второто през първите 1–14 дни след излюпването (Wendland 1959, Meyburg 1970, 1974b, 1978, Sladek 1959). Това явление е една от причините за сравнително ниския гнездови успех при вида. Подобно на други видове дневни грабливи птици, агресията между малките в люпилото най-вероятно зависи от честотата на доставяне на храна и от изобилието на основната плячка в територията на двойката.

Влияние на фактора: Повсеместно, незначително

- Хищничество и въздействие на неприятели

Известни са случаи на убиване и последвало изяждане на малки кресливи орли от двойка кръстати орли (*Aquila heliaca*) (Демерджиев 2011). В Западна Странджа една от гнездящите двойки царски орли само за един сезон е убила и изяла 3 възрастни и един ювенилен екземпляр, малки кресливи орли. Възможно също така скалният орел понякога да напада и убива малки кресливи орли. Същевременно, когато орлите са обезпокоени от човешко

присъствие и напускат гнездото, яйцата и дори малките може да станат жертва на гарвана, сивата врана, свраката, белката и златката.

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

- ***Обезлистване на гората вследствие на вредители и болести***

Нападение на гората от болести и вредители, водещи до преждевременно обезлистване на дърветата, също могат да компрометират гнезденето, тъй като видът предпочита гнездото му да е в гора с висока склопеност, и съответно малка видимост, където се чувства по-сигурен.

Влияние на фактора: Локално, незначително

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Видът като цяло е опортюнист и не изпитва конкурентни взаимоотношения, по отношение на храненето, с други грабливи птици. Основните му хранителни предпочитания се различават от тези на царския орел и скалния орел, които са доминиращи видове хищни птици. По отношение на гнезденето, малкият креслив орел изпитва конкуренция от останалите грабливи птици и в някои случаи от черния щъркел. Известни са случаи, когато обикновен мишелов заема гнезда на малък креслив орел. Размножителният период на обикновения мишелов започва в края на м. февруари, когато орлите са още в Африка. По този начин, мишеловите заемат вакантните гнезда и когато малките кресливи орли се завърнат през първата десетдневка на април, мишеловите вече мътят и агресивно защитават гнездото. В тези случаи орлите построяват ново гнездо или заемат друго празно гнездо в района. Известни са и случаи, когато малкият креслив орел заема празни гнезда на обикновен мишелов.

Влияние на фактора: Локално, незначително

5.1.3. Климатични промени–уязвимост на вида

- ***Силни ветрове***

Силните ветрове могат да причинят събаряне на гнездата или падане на малките от тях. През 2014 и 2015 г. силните ветрове са причина за събарянето на гнездата и неуспех в размножаването на 4 двойки малки кресливи орли в Югоизточна България. Единичен случай на загиване на малко на креслив орел след падане от гнездото е известен през 2014 г. при гнездяща двойка в Дервентските възвишения.

Влияние на фактора: Локално, незначително

- ***Екстремални метеорологични явления***

Силните или късните пролетни студове, дъждовете през ранна пролет, високите температури и силното слънчево греене през лятото могат да причинят загуба на мътилата или новоизлюпените малки, особено ако съвпадат с човешко безпокойство, предизвикващо

излитане от гнездото на възрастните. Подобно явление е наблюдавано при кръстатия орел (Стойчев *и др.* 2012).

Влияние на фактора: Локално, незначително

- ***Пожари, възникнали по естествени причини***

Пожарите, възникнали по естествени причинни са част от динамиката на екосистемите и трудно могат да бъдат избегнати. По данни на Изпълнителна агенция по горите (2016) за периода 1987–2016 г. естествените пожари са 2.02% от всички пожари за страната. Възможно е този процент да е по-голям, тъй като причините за 35% от пожарите са неизвестни. Независимо от причините за възникване, в районите с по-продължителните засушавания, каквито са НАТУРА 2000 зоните с най-плътна популация на малък креслив орел, има предпоставка за по-чести и интензивни пожари.

Влияние на фактора: Локално, незначително

- ***Климатични промени***

Специализирани проучвания, за въздействието на климатичните промени върху малкия креслив орел и местообитанията му в България, не са правени. В тази връзка, информацията за влиянието на климатичните промени се основава на проучвания и модели за други видове дневни грабливи птици (Møller *et al.* 2004). Възможно е промените в климата да повлияят по няколко начина видове (далечни мигранти) като малкия креслив орел:

- Настъпване на значителни промени в местообитанията в местата за почивка. Далечните мигранти спират по-рядко след дълги полети, което ги прави много по-чувствителни към условията в местата за почивка, в сравнение с видовете мигриращите на по-къси разстояния. Например обикновения мишелов (*Buteo buteo*) във Финландия и степния орел (*Aquila nipalensis*) в Русия долитат по-рано в местата за гнездене (Lehikoinen *et al.* 2009, Мосейкин 2003). При по-ранно преминаване през местата за почивка, е много вероятно условията в тях да не отговарят на изискванията на вида. Това може да доведе до изтощаване на птиците и повишаване на смъртността, предвид високата чувствителност към промените в местата за почивка.
- Ключова адаптация на организмите към условията на средата е съвпадането на размножителния период на видовете с периода на най-високо обилие и активност на техните жертви. Тази адаптация е определяща за гнездовия успех, за броя успешни двойки и високия процент на загнезждане, т.е. в основата на успешното преживяване на видовете птици. Съществува значителен риск от негативно повлияване на този адаптационен механизъм в резултат на бързо настъпващите климатични промени (Terraube *et al.* 2015). Следва да се отбележи, че по-големите животни, каквито са хищните птици се адаптират по-бавно към настъпващите промени в средата, което ги поставя в значителен риск при сценарий на бързо настъпващи изменения в климатичните показатели.

- Съществува хипотеза, при която, в резултат на настъпващите изменения в климата и свързаните с тях изменения в местообитанията, ареала на вида да се измести на север в Европа и на юг в Африка. При настъпване на подобен сценарий, мигриращите птици ще изминават значително по-дълги разстояния, което може да доведе до нарастване на смъртността по време на миграция.

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

5.1.4. Съществени социално–икономически промени

- *Съществени социално-икономически промени в отрасъл „Селско стопанство“*

В резултат на настъпилите социално-икономически промени в страната след 1989 г., селското стопанство, в това число и животновъдството, е повлияно в значителна негативна степен. Без ясна визия и стратегия за запазване и развитие на сектора, земеделската земя е върната на собствениците им, а стадата с животни разпределени сред населението. Това води до значимо раздробяване на земите и упадък на пасищното животновъдство, което от своя страна повлиява ползването на земеделските земи. Част от запустелите ниви постепенно се превръщат в тревни съобщества, което първоначално има положителна роля за малкия креслив орел. Поради упадъка на пасищното животновъдство една част от тези съобщества и част от съществуващите до този момент пасища, в резултат на сукцесионни процеси, се заемат от храстова и дървесна растителност, а някои от тях се превръщат в гори. Този процес повлиява негативно значителна част от хранителните местообитания на малкия креслив орел, и се възприема като една от причините за драстичния спад в числеността на вида в източните части на Странджа планина.

С присъединяването на България към ЕС, след 2007 стартира прилагането на Общата селскостопанска политика (ОСП). Директните плащания, пазарната подкрепа на земеделските производители и политиката на развитие на селските райони, доведоха до интензивно развитие на земеделието и животновъдството в страната. Това от своя страна предизвиква значими промени в начина на ползване на земите, което има силно отражение върху биологичното разнообразие и в частност върху хищните птици, включително малкият креслив орел. Наблюдава се интензификация на земеделието, свързана с драстично повишаване на химизацията, комасация на земите и преминаване към монокултурно производство. Най-голямо негативно отражение върху хищните птици имат разораването на значителни по площ територии, заети с постоянно затревени площи и представляващи местообитания на видовете жертви, пълното премахване на дървесна и храстова растителност и масовото използване на родентициди в земеделието. От друга страна насърчаването на поддържането на постоянно затревените площи, води до подобряване на състоянието и възстановяване на хранителни местообитания на вида в редица райони на страната, което има благоприятно отражение върху популацията на малкия креслив орел.

Влияние на фактора: Повсеместно, значително

5.2 Подлежащи на управление фактори

5.2.1 Влошаване и разрушаване на местообитанията

Идентифицирани са шест групи фактори, водещи до загуба и увреждане на местообитанията на малък креслив орел, в това число:

5.2.1.1 Загуба и разрушаване на хранителни местообитания

- *Изграждане на фотоволтаични паркове*

Фотоволтаичните паркове, обикновено се изграждат с цел да бъдат свързани с електропреносната мрежа. Подобни инсталации изискват голяма площ, върху която ползването на земята драстично се променя по няколко начина: загуба на част от местообитанията вследствие на монтиране на соларните панели, промяна на екологичните условията под панелите, безпокойство и преместване на видове по време на изграждането и поддържането на соларната система. Територията, върху която са изградени подобни паркове става неизползваема за лов от грабливите птици.

Използване на химикали за предотвратяване на растежа на тревата, за премахване на праха по повърхността на панелите, както и потенциално разхерметизиране на фотоволтаичните елементи водят до замърсяване на средата. От 2009 до 2012 г. произведената фотоволтаична енергия се е увеличила от 3GWh на 1013 GWh⁵.

Влияние на фактора: Локално, незначително

- *Загуба на тревни местообитания в горски територии - залесяване на открити площи и самозалесяване в горски територии*

Районите с много висока лесистост и следователно малко открити пространства не предоставят оптимални условия за вида (Демерджиев и Попгеоргиев 2016 а). Такъв е примерът с Източна Странджа, където гнездящите двойки малки кресливи орли са намалели почти наполовина в сравнение с популацията им от 80^{те} години на XX век. По мярка 223 от Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) за периода 2007–2013 г. значителни средства за залесяване са използвани в горския сектор за първоначално залесяване на неземеделска земя. Въпреки, че чл. 93 на ЗГ⁶ забранява залесяването върху поляни и ливади в горски територии, за по-добро усвояване на средствата по мярката, някои поляни са прекатегоризирани като голини и са залесени. Залесяването на открити пространства в горите, представляващи неземеделска земя, както и самозалесяването (естествена сукцесия поради липса на поддържане) водят до унищожаване или увреждане на хранителни местообитания за

⁵ МИНИСТЕРСТВО НА ИКОНОМИКАТА И ЕНЕРГЕТИКАТА. Втори национален доклад за напредъка на България в насърчаването и използването на енергията от възобновяеми източници.

⁶ ЗАКОН ЗА ГОРИТЕ, в сила от 09.04.2011 г. Обн. ДВ. бр. 19 от 8 Март 2011г., посл. изм. ДВ. бр. 58 от 18 Юли 2017г.

малкия креслив орел. Това има значим негативен ефект върху малкия креслив орел, когато се реализира в обхвата на защитени зони от значение за вида.

Влияние на фактора: Локално, значително

- *Загуба и увреждане на тревни и храстово-тревни местообитания в селскостопански фонд, в ключови места за малкия креслив орел*

Основните причини водещи до загубата (разрушаване) и увреждането на тревни и храстово-тревни съобщества, представляващи хранителни територии за малкия креслив орел са тяхното превръщане в обработваеми земи или трайни насаждения (разораване), премахването на дървесна и храстова растителност и неефективно им управление.

а. Разораване на тревни и храстово-тревни съобщества и превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения

Разораването е силно отрицателно въздействие, водещо до пряко унищожаване на тревните съобщества и свързаните с тях видове. Хранителната диета на малкия креслив орел е доминирана от видове свързани с тревните съобщества. В резултат на разораването тези видове изчезват или намаляват числеността си, което влияе негативно и върху малкия креслив орел. Най-често на разораване са подложени тревни съобщества - бивши орни земи, които не са включвани в сеитбооборот 3 или повече години, и които по начин на трайно ползване са „ниви“. Не са редки и случаите, когато се разорават полу-естествени и дори естествени (първични) тревни съобщества.

Основни стимули, обуславящи разораването на тревни съобщества са „плащанията на единица площ“, представляващи основен елемент от ОСП на ЕС и пропуски в природозащитното законодателство. Въпреки че, в заповедите за обявяване на по-голяма част от защитените зони по чл. 6, ал.1, т.3 и 4 от ЗБР е разписана забрана за разораване и превръщане на пасища в обработваеми земи и трайни насаждения, тази забрана се отнася само за земеделски дейности и само за земи, които документално са ливади и пасища по начин на трайно ползване. В същото време липсва процедура за преценка и оценка на въздействието на земеделските дейности върху компонентите на околната среда, особено когато не са оформени като инвестиционни проекти. Колкото и мащабни да са, земеделските дейности (основно свързани с плащания на площ) не се разглеждат като план, програма, проект или инвестиционно предложение. В тази връзка те не подлежат нито на Екологична оценка⁷, нито на ОВОС⁸, нито на Оценка за съвместимост⁹. В същото време тези дейности имат огромен

⁷ Наредба за условията и реда за извършване на екологична оценка на планове и програми. В сила от 01.07.2004 г. Приета с ПМС № 139 от 24.06.2004 г. Обнародвана в ДВ. бр.57 от 2 Юли 2004г., последно изм. и доп. ДВ. бр.12 от 12 Февруари 2016г.

⁸ Наредба за условията и реда за извършване на оценка на въздействието върху околната среда. Приета с ПМС № 59 от 07.03.2003 г. Обнародвана в ДВ. бр. 25 от 18 Март 2003г., последно изм. и доп. ДВ. бр.12 от 12 Февруари 2016г.

⁹ Наредба за условията и реда за извършване на оценка за съвместимост на планове, програми, проекти и инвестиционни предложения с предмета и целите на опазване на защитените зони. В сила от 11.09.2007 г. Приета

мащаб и значително кумулативно, негативно въздействие върху природните местообитания, местообитанията на видовете и самите видове предмет на опазване в обхвата на защитените зони от НАТУРА 2000.

Влияние на фактора: Повсеместно, значително

в. Премахване на дървесна и храстова растителност, в места от ключово значение за малкия креслив орел

Дървесната и особено храстовата растителност, е ключов елемент от местообитанията на множество животински видове, най-вече представители на класовете Влечуги (Reptilia), Птици (Aves), Дребни бозайници (Micromammalia) и Насекоми (Insecta). Представената информация за хранителните навици на вида (виж т. 4.1. Биология на вида) сочи, че основна част от тези групи организми формират хранителния спектър на малкия креслив орел. Отстраняването на дървесната и храстова растителност води до трайно увреждане, а в редица случаи и унищожаване на места за размножаване, укритие и изхранване на видовете жертви на малкия креслив орел, в резултат на което повлиява и нормалното протичане на жизнените процеси на вида. Особено голямо влияние този фактор оказва върху процеса на изхранване на малките, а от тук и върху гнездовия успех. През 2016 и 2017 г. тази заплаха достига значителни размери, като се унищожават формирана в продължение на десетилетия екотонна растителност в ключови места за вида като ЗЗ „Сакар“ и ЗЗ „Западна Странджа“.

Премахването на храстовата и дървесна растителност е свързано с използването на техника – шредери, мулчери или храсторези, оказваща допълнително негативно въздействие. Използването на тези технически способности води до силно безпокойство и пряко унищожаване на екземпляри, а не рядко и до унищожаване на цели локални популации. Въздействието се мултиплицира, когато премахването на дървесната и храстова растителност се провежда в активния период на видовете - жертви (м. март - м. септември), в това число и по време на тяхното размножаване.

Факторите стимулиращи премахването на дървесната и храстова растителност са плащанията на единица площ и свързаните с тях критерии за допустимост на земеделските площи за подпомагане¹⁰, пропуските в законодателството (виж точка *а. Разораване на тревни и храстово-тревни съобщества в превръщането им в обработваеми земи и трайни насаждения*) и силно занижения контрол на място по прилагане на природозащитното законодателство. Съгласно изискванията на чл. 9, ал. 1, т.1 от Наредба № 2 / 17.02.2015 г., **„допустими за подпомагане са постоянно затревените площи, когато на тях има *не повече от 100 броя дървета и/или храсти на хектар* с височина над 0,5 м (за клек и хвойна - независимо от височината), които са с мозаечно разположение.“** Независимо от

с ПМС № 201 от 31.08.2007 г. Обнародвана в ДВ. бр. 73 от 11 Септември 2007г., последно изм. и доп. ДВ. бр.94 от 30 Ноември 2012г.

¹⁰ Наредба № 2/17.02.2015 г. за критериите за допустимост на земеделски площи за подпомагане по схеми и мерки за плащане на площ, в сила от 24.02.2015 г.. Издадена от Министерството на земеделието и храните, Обнародвана в ДВ. бр.15 от 24 Февруари 2015г.

възможността за оставяне на до 100 броя дървета и/или храсти на хектар, повсеместно фермерите предпочитат да отстранят цялата храстова растителност, като по този начин редуцират възможността за финансови санкции до минимум.

Влияние на фактора: Повсеместно, критично

с. Неэффективно управление на тревните съобщества, в обхвата на ключови места за малкия креслив орел

Неефективното управление на тревните съобщества води до тяхното увреждане, а в редица случаи и до унищожаването им. Това повлиява свързаните с тях видове, голяма част от които доминират в хранителния спектър на малкия креслив орел. Неефективното управление на тревните съобщества, се изразява в: използването им за пасища, когато това не е препоръчително (за непригодни терени, бедни на фуражни треви); изоставяне и опожаряване на пасищата; прекомерна паша (преизпасване) и стъпкване от едри животни; нарушаване на водния режим на влажни ливади; изоставяне на сенокосния режим на ползване на ливадите (Цонев и Гусев 2013).

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

5.2.1.2 Загуба и разрушаване на гнездови местообитания

- Горски пожари и палежи, в ключови места за вида

Систематични и целенасочени проучвания за щетите, които пожарите нанасят върху гнездящите грабливи птици и в частност върху малкия креслив орел, не са правени. За периода до 2017 г. в литературата и в резултат от проведените проучвания върху разпространението, гнездовия успех и мониторингови дейности, не са установени конкретни случаи на унищожаване на гнезда на малък креслив орел в резултат на пожари. Въпреки това през последните години, пожари са констатирани в непосредствена (опасна) близост до по-голяма част от гнездата в ЗЗ „Сакар“, ЗЗ „Дервентски възвишения“ и ЗЗ „Западна Странджа“.

Пожарите имат и непряко влияние върху малкия креслив орел. Те увреждат хранителните му местообитания, увеличават смъртността и редуцират числеността на популациите от видове, използвани за изхранване и причиняват увреждане на техните местообитания.

Според информация от ИАГ за периода 1987–2016 г., 63% от пожарите в горските територии са причинени от човешка дейност. Около 75% от горските пожари са възникнали в селскостопанския фонд, като през последните години значителен брой пожари възникват в резултат на почистване на пасища от дървесна и храстова растителност.

За периода от 2005–2015 г. страната може да се раздели на 3 зони по Регионални дирекции по горите (РДГ) – с голямо, средно и малко количество опожарени площи съответно – 1) РДГ Берковица, РДГ Кърджали, РДГ Ловеч; 2) РДГ Сливен, РДГ Стара Загора и РДГ София и 3) останалата част на страната. Локалната популация на вида на територията на РДГ

Ловеч и РДГ Берковица е с ниска численост, поради което горските пожари могат да имат съществено въздействие върху популацията на вид на локално ниво. РДГ Кърджали е на едно от челните места по опожарени площи, като пожари е имало най-вече в 3 стопанства – ДГС Свиленград, ДГС Харманли и ДГС Хасково. Тези горски стопанства частично се препокриват със ЗЗ “Сакар”, където локалната, гнездова популацията на малкия креслив орел е сред най-плътните. Това определя тези територии като такива със значителен риск и в тази връзка следва да бъдат обект на специално внимание по отношение превенцията на този фактор.

За периода 2005–2015 г. 70% от опожарените гори на територията на страната са широколистни. Тези гори са предпочитан гнездово местообитание за малкия креслив орел. Следва да се отбележи, че 13% от пожарите в страната са върхови, което предполага, че те не засягат гнездата на орлите, които в Югоизточна България са на средна височина 10 m. За РДГ Кърджали и РДГ Стара Загора процентът на върховите пожари е най-висок за страната, съответно 25 и 35%, което определя тези територии като рискови и в тази връзка следва да бъдат обект на специално внимание по отношение превенцията на този фактор.

Влияние на фактора: Регионално, средно

- *Залесяване с нетипични за местообитанието видове в ключови места за вида*

Залесяването на иглолистни култури на места, подходящи за естествена широколистна растителност и превръщането на широколистни насаждения в иглолистни, са широко прилагани практики в близкото минало. На обширни безлесни и силно ерозирали терени, залесяването на иглолистни видове има положителен ефект. Ефектът му, обаче, може да е отрицателен в места от ключово значение за малкия креслив орел. Въпреки че липсва проучване, може да се предположи, че залесяването и подмяната на широколистна растителност от местни дървесни видове с нехарактерни иглолистни видове е довело до редуциране на потенциални гнездови местообитания на малкия креслив орел. Понастоящем залесяването на иглолистни култури на места, които са характерни за широколистни дървесни видове, все още се прилага, макар и силно ограничено.

Влияние на фактора: Локално, потенциално

- *Отсичане на дървета с гнезда*

Съгласно разпоредбите на Закона за биологичното разнообразие, всички видове дневни грабливи са защитени на територията на цялата страна. Съгласно разпоредбите на чл. 38 от ЗБР, за защитени животински видове е забранено: преследване и обезпокояване, особено през периодите на размножаване, отглеждане на малките, презимуване и миграция; разрушаване, увреждане или преместване на гнезда; увреждане или унищожаване на места за размножаване, почивка и струпване по време на миграция. Съгласно чл. 125 (1) за нарушение на чл. 38, физическите лица се наказват с глоба от 100 до 5000 лв., а на юридическите лица и едноличните търговци се налага имуществена санкция от 500 до 10 000 лв.

Независимо от законовата защита на тези видове, в законовите и подзаконовни нормативни актове, в това число и горско-стопанските планове, не се предвиждат конкретни мерки за опазване на гнездата на дневните грабливи птици. Макар и рядко, през последните години са констатирани случаи на отсичане на дървета с гнезда на хищни птици, в това число и с гнезда на малък креслив орел. В района на Югоизточна България два пъти са намирани дървета с гнезда, маркирани за сеч. Основна причина за това негативно действие е липсата на актуална и достъпна информация за местоположението на гнездата, поради което при маркиране, което обикновено се случва при вече облистени дървета, гнездата не се забелязват. Макар и по-редки, други причини са слабия контрол по прилагане на законодателството, липсата на мотивация за прилагане на мерки за опазване на гнездата. От лицата, разработващи ГСП, не се изисква (поради което не са изградили капацитет) да идентифицират дървета с гнезда на дневни грабливи птици, в следствие на което мерки за тяхното опазване не се включват в горско-стопанските планове, които са основни документи на всяка горскостопанска структура. При извършването на процедурите по реда на Наредба за условията и реда за извършване на оценка за съвместимост, практиката е да се преценява, че горско-стопанските планове няма вероятност да окажат отрицателно въздействие върху защитените зони от НАТУРА 2000, поради което реална оценка на въздействието на тези планове не се извършва. По този начин се пропуска възможността да се оценят реалните въздействия и да се предложат конкретни мерки за превенция и намаляване на въздействията.

Влияние на фактора: Повсеместно, значително

- *Загуба на структурно разнообразие в горите*

Загубата на структурно разнообразие води до създаване на едновъзрастни насаждения вследствие едновременното отсичане на дървостоя на голяма площ като например при сечи с кратък период на възобновяване (краткосрочно-постепенни). При тези практики се стига до загуба на структурни елементи в гората, благоприятстващи успешното гнездене на малък креслив орел. Такъв един елемент са високите, стари групи дървета и горски рефугиуми, които осигуряват сигурност и малка видимост към гнездото.

Влияние на фактора: Повсеместно, критично

- *Незаконен дърводобив*

През последните години са констатирани няколко случая на браконьерска сеч, в резултат на която са отрязани и дървета върху които са разположени гнезда на малък креслив орел. През 2015 и 2016 г. на територията на ЗЗ „Сакар“ са констатирани 2 случая на браконьерско отсичане на дървета с гнезда на малък креслив орел, което компрометира гнезденето на вида в тези гнездови територии през двете години.

В големи мащаби незаконният дърводобив не позволява на горите да изпълнява своите екологични функции (WWF 2013). Той може да бъде причина както за отсичане на дървета с

гнезда и безпокойство на защитени видове птици, така и за нарушаване на вертикалната и хоризонтална структурата на гората.

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

- *Разчистване корита на реки и изсичане на крайречни гори и отделни дървета*

Значителни щети на гнездовите местообитания на вида са нанесени през периода 1998–2001 г. от неправилното прилагане на наредбата на Министъра на държавната администрация за прочистване на речните корита с цел предотвратяване на наводнения, при което са изсечени предимно високите дървета по бреговете. По същия начин е проведено и почистването на коритата след наводненията през 2005 г. Изпълнено по този начин, почистването води до изсичането на крайречни гори, представляващи важни местообитания за малкия креслив орел и други защитени видове. Заедно с това, крайречните гори са обект на браконьерско изсичане на дърва за огрев, както и на планов дърводобив. Много от тях в миналото са превърнати в топови плантации.

Природозащитното състояние на петте типа местообитания на крайречни гори в България (91E0, 91F0, 92A0, 92C0, и 92D0) е оценено като „неблагоприятно“ съгласно резултатите от [Докладите](#) на България за определяне на природозащитното състояние на природните местообитания от Натура 2000, разработени по проект „Картиране и определяне на природозащитното състояние на природни местообитания и видове – фаза I“¹¹.

С внесените изменения и допълнения в Наредба № 8 от 5.08.2011 г. за сечите в горите¹² през 2013 г. са регламентирани условията и реда за провеждане на сечи в границите на корекции на реки. Съгласно чл. 67 (2) от Наредба 8, сечите и дейностите в границите на корекции на реки се извършват по начини и технологии, които не причиняват ерозионни процеси и други екологични нарушения във водосборите. Съгласно чл. 72 от същата наредба, във връзка на специфични изисквания за провеждане на сечите в защитни и специални горски територии, около постоянните водни течения с изключение на изкуствено създадените насаждения се запазват зони с широчина не по-малка от 15 м, като при необходимост в тях се допуска премахване само на сухи и/или паднали дървета. Допълнително в буферната зона, възобновителните сечи се провеждат с удължен възобновителен период (с изключение на изкуствено създадените насаждения). По сходен начин за всички естествени крайречни горски местообитания, които попадат в границите на защитени зони от Натура 2000, чл. 65 от Наредбата за сечите в горите изисква поддържане на зони около постоянните водни течения с ширина не по-малка от 15 метра, в които сечи не се провеждат или се провеждат с интензивност, не по-голяма от 5% от запаса на насажденията. В защитените зони от Натура 2000 се прилагат и режимите за устойчиво стопанисване, които включват и допълнителни мерки за опазване на крайречните местообитания.

¹¹ <http://natura2000.moew.government.bg/Home/Reports?reportType=Habitats>

¹² Наредба № 8 от 5.08.2011 г. за сечите в горите на Министъра на земеделието и храните. Обн. ДВ, бр. 64 от 19.08.2011 г., последно изм. и доп. ДВ, бр. 71 от 1.09.2017 г.

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

5.2.2 Пряко унищожаване и преследване

- *Браконьерство*

През първите десетилетия на XX в., в България навлиза концепцията за „вредните“ животни, въз основа на която са предприети мащабни действия за тяхното редуциране или пълно отстраняване от природата. На тази база наред с всички видове грабливи птици, малкият креслив орел става обект на системно изстребване. Видът е подложен на отстрел по всяко време на годината, събиране и унищожаване на яйцата и малките му, разрушаване на гнездата и т.н. Кампанията продължава официално до началото на 1960^{те}, а на много места – поне още десетилетие след това поради незнание, че е преустановена или др. подбуди.

Понастоящем преследването, убиването и притежаването на грабливи птици е забранено от закона, но въпреки това тези незаконни дейности продължават да се практикуват. Поради липсата на единна система за регистрация на престъпления срещу природата, и на системни проучвания и анализи в тази насока, данните за тези практики се основават на откъслечни сведения или експертни оценки, направени въз основа на наличната информация. Понастоящем основни причини за убиването на хищни птици са препарирането им за лични нужди или с цел търговия, за удоволствие или с цел елиминирането им като хищници и конкуренти (например поради общото и погрешно схващане, че домашни птици присъстват със значителен дял в храната на орлите, поради което местни хора многократно са изразявали негативно отношение към тях).

Въпреки поставянето на малкия креслив орел под пълна защита през 1986 г., все още съществува потенциален риск, екземпляри от вида да бъдат преследвани и убивани, поради посочените по-горе причини. Известен е случай на браконьерско прострелване с огнестрелно оръжие на една птица в района на гр. Ихтиман (Н. Петков, лично съобщение). Известен е и втори такъв случай, при който простреляният от браконieri екземпляр е възстановен от раните и в момента се намира в Софийската зоологическа градина, без да е възможно неговото връщане в природата.

Влияние на фактора: Локално, неизвестно

- *Залагане на отровни примамки за хищници*

Отровни примамки за хищници се залагат основно от пастирите. По този начин те правят опити да предотвратят или ограничат загубите от хищни бозайници в стадата си. Въпреки, че тези практики са незаконни, слабия контрол по прилагане на природозащитното законодателство и ниската екологична култура на лицата, използващи отрови, водят до отравяне на хищници – основно вълк, чакал, лисица, което застрашава много хищни птици, хранещи се с труповете им.

Влияние на фактора: Локално, значително

- ***Отравяне от препарати, които се използват в селското стопанство***

Използването на препарати за растителна защита, чиято употреба е забранена на територията на ЕС и неправилната употреба на регламентирани препарати, създава значителен риск за отравяне на малки кресливи орли и други хищни птици. Въз основа на реализирано специализирано проучване в района на ПП „Русенски лом“, Gradinarov & Difova (2014) установяват, че повсеместното неправилно използване на семена, третирани с препарати за растителна защита, инсектициди и нерегламентираното депониране на опаковки от тези препарати (в противоречие с изискванията за безопасност) от една страна, и незаконното тровене от друга страна, представляват много сериозен проблем на местно (и възможно на национално) ниво.

Влияние на фактора: Повсеместно, критично

- ***Ограбване на гнезда и незаконна търговия***

Ограбването на гнезда с цел трафик на яйца и индивиди, както и за собствени колекции е заплаха с нарастващо значение. Престъпленията срещу дивата природа не се разглеждат като приоритет от отговорните институции. В резултат липсват специфични познания и не се отделя необходимия ресурс (човешки и финансов) за откриването и предотвратяването им, в следствие на което размерът на проблема остава неясен. Недостатъчният финансов и човешки ресурс в отговорните институции, липсата на координирана междуинституционална система за установяване, преследване и превенция на престъпленията срещу природата и издаването на ефективни присъди в тази насока не позволяват предприемането на бързи и ефективни мерки срещу тази заплаха. За територията на България липсват официално констатирани случаи на незаконно ограбване на гнезда и незаконна търговия с малък креслив орел. Въпреки това, има косвени сведения за ограбване на гнезда на вида в България, от колекционери на яйца, с чуждо гражданство.

Влияние на фактора: Повсеместно, потенциално

5.2.3 Безпокойство

Безпокойството има силно отрицателно въздействие върху малкия креслив орел, като влиянието му се засилва значително по време на мътенето. Прогонването на мътещите птици от гнездата за по-дълго време, води до компрометиране на мътилото и по този начин влияе негативно на гнездовия успех на вида. Най-често безпокойството е причинено от събирачи на гъби, билки и горски плодове, селскостопански дейности (почистване на пасища и др.), горско-стопански дейности (сеч, прокаране на горски пътища, извоз на дървесина, залесяване), практикуване на моторни (off - road) спортове. През 2014 г. в Сакар планина е установен случай на напускане на гнездото, вследствие на безпокойство причинено от извоз на дървесина. През 2015 г. в района на с. Горска поляна (ЗЗ „Западна Странджа“) е констатирано безпокойство на мътеш малък креслив орел в резултат на паша на домашни животни. В повечето случаи безпокойството е непреднамерено.

Липсата на адекватни забрани и ограничения, разписани в заповедите за обявяване на част от защитените зони от НАТУРА 2000, създава значителни предпоставки за безпокойство на вида, и затруднява значително процеса по контрол и превенция на тази заплаха.

Влияние на фактора: Повсеместно, критично

5.2.4 Въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер

- Икономически стимулирана интензификация на земеделието

Вследствие на икономически стимули от фондове на ЕС, е налице тенденция към разораване и превръщане на някои от значимите за вида пасища в обработваеми земи, лозя и овощни градини, като по този начин биват унищожавани важни хранителни местообитания за вида. Процесът е описан в т. 5.2.1.1. *Загуба и разрушаване на хранителни местообитания.*

Влияние на фактора: Повсеместно, средно

- Масово използване на дърва за огрев

Дърва за огрев през зимата се използват масово не само в селските райони, където стандартът на живот е по-нисък и алтернативата е скъпо струваща. Дърва за огрев се използват от всички социални слоеве на обществото като най-евтиния вариант за отопление. В градовете нормално процентът на използване на дърва за огрев е по-нисък, поради липсата на условия за изгарянето им. От общо отсечената дървесина за периода 1995–2015 г. средно 46.6 % са дърва за огрев. От 1995 г. насам количеството на дърва за огрев се е покачил от близо 2 млн. m³ на 4.2 млн. m³ (над 2 пъти). Относителното увеличение е по-голямо за иглолистната дървесина, като тя е средно 21% от общото количество дърва за огрев за посочения период. Известни са и случаи, в които поради голямото търсене, средната и едра строителна дървесина се продават също като дърва за огрев. Голямото търсене и относително ниската цена създават голям пазар, което от своя страна стимулира и незаконните дейности.

Влияние на фактора: Регионално, неизвестно

5.2.5 Фрагментация на местообитанията

Проучванията върху хранителния спектър и характеристиките на гнездовите местообитания у нас (Демерджиев и Попгеоргиев 2016а, Плачийски и Попгеоргиев 2016) и в други страни (Väli et al. 2004, Treinys et al. 2017, Väli et al. 2017) сочат, че видът е пластичен в екологично отношение и местообитанията му се характеризират с висока хетерогенност. Намаляването на хетерогенността на местообитанията (например в резултат на създаването на големи моно-културни блокове или непрекъснати горски масиви, или обрастването на откритите пространства в горите) води до фрагментация на местообитанията на вида. Тя се изразява в увеличаване на разстоянието между фрагментите предоставящи оптимални условия за вида (например между гнездовите и ловните територии или между отделни ловни

територии) или намалява на тяхната площ до размери, които ги правят практически неизползваеми от вида.

Липсват достатъчно научни данни, определящи минималната степен на хетерогенност на ландшафта и минимален размер на фрагментите, осигуряващи оптимални условия за вида, под които видът не може да се адаптира и да съществува в дадена територия. Прилагайки принципа на предпазливостта при недостатъчна информация, може да се предположи с голяма вероятност, че оптималните характеристики на местообитанието са в диапазона, посочен в т. 4.4.1 – всички фактори променящи местообитанията до състояния извън този диапазон водят до фрагментация, която може да се окачестви като застрашаващ фактор.

Влияние на фактора: Повсеместно, неизвестно

5.2.6 Случайни фактори

- *Сблъсък с електропроводи и токови удари*

В България няма регистрирани сблъсъци на малък креслив орел с електропроводи. В някои от хранителните местообитания на вида у нас има гъста мрежа от електропроводи. Проучванията показват, че грабливите птици са уязвими от подобни сблъсъци и дори да няма конкретни доказателства за всеки вид, съществува реална опасност за всички тях.

Влияние на фактора: Локално, неизвестно

- *Сблъсък с ветрогенератори*

Проучванията показват, че грабливите птици са уязвими към ветрогенератори и дори да няма конкретни доказателства за всеки вид, съществува реална опасност за всички тях, особено мигриращите. Тези видове често ползват пътищата с най-благоприятни ветрове и следователно са най-силно повлияни от строителство на вятърни паркове. Малкия креслив орел е силно чувствителен към ветрогенератори. За чувствителните видове се налага минимално буферно отстояние на ветро-енергийните съоръжения от гнездови находища, ловни територии, места за хранене или почивка. Препоръчителните минимални отстояния за малкия креслив орел е 5 km (Еконект 2013) В България няма регистриран случай на сблъсък на малък креслив орел с ветрогенератори, но има такива установени случаи с други видове грабливи птици. Такъв случай е описан от Полша през 2015 г., когато е намерен мъртъв възрастен малък креслив орел, вследствие на сблъсък с ветрогенератор, разположени в близост до гнездовата му територия.

Влияние на фактора: Локално, средно

6. ПРЕДПРИЕТИ МЕРКИ ЗА ОПАЗВАНЕ

6.1. Опазване на местообитанията

Основна част от известните находища на малкия креслив орел в България попадат в обхвата на защитените зони по чл. 6, ал. 1. т. 3 от ЗБР (Защитени зони по Директива 2009/147/ЕО на Европейски парламент и на Съвета относно опазването на дивите птици¹³). От установените 60 гнезда на вида в Югоизточна България 42 попадат в границите на защитени зони от НАТУРА 2000. Защитените зони с най-голяма установена гнездова концентрация на вида са защитените зони в Югоизточна България, в това число 33 „Сакар“ (BG0002021), 33 „Дервентски възвишения“ (BG0002026) и 33 „Западна Странджа“ (BG0002066). От установените 60 гнезда, 5 броя попадат в границите на защитени територии съгласно ЗЗТ¹⁴ и са извън защитени зони от Натура 2000.

До 2012 г. не са реализирани видово-специфични природозащитни дейности за малкия креслив орел. Въпреки това, по проекти за опазване на други видове дневни грабливи птици (кръстат орел, ловен сокол, дейности за възстановяване и поддържане на популациите на лешоядите в България и др.) са изпълнявани редица мерки, способстващи за опазване на ключови местообитания (основно хранителни) за малкия креслив орел. Примери в това отношение са разработването и прилагането, като част от ПРСР, на агро-екологична дейност насочена към компенсиране на земеделските стопани за възстановяване на тревни съобщества (хранителни местообитания) в места от ключово значение за целеви видове дневни грабливи птици. Друг пример в това отношение е засаждането на групи и ивици с тополи, за осигуряване на гнездови субстрат на кръстат орел, което допринася и за създаване на гнездови местообитания за малкия креслив орел.

Малкият креслив орел е включен в Приложение 1Б към Практическо ръководство за определяне, стопанисване и мониторинг на гори с висока консервационна стойност в България (WWF & IKEA 2005), като вид чиито местообитания са индикаторни за определяне на гори с висока консервационна (ВКС 1.2). На тази база за сертифицираните горски стопанства се предлага набор от мерки за опазване и мониторинг на вида и местообитанията му. Във връзка с гореизложеното информация за вида и насоките за опазване и мониторинг на гнездовите му местообитания са включени в „Определител на животинските видове за оценка на гори с висока консервационна стойност“ (Бекчиев *и др.* 2017).

През последното десетилетие се налага тенденция в управлението на горите, насочена към превръщане на иглолистните култури обратно в широколистни гори от дървесни видове с местен произход, което спомага за създаване на нови гнездови местообитания на вида в бъдеще.

---

¹³ ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА ОТ 30 НОЕМВРИ 2009 ГОДИНА ОТНОСНО ОПАЗВАНЕТО НА ДИВИТЕ ПТИЦИ

¹⁴ ЗАКОН ЗА ЗАЩИТЕНИТЕ ТЕРИТОРИИ, Обн. ДВ. бр.133 от 11 Ноември 1998г., последно изм. ДВ. бр.58 от 18 Юли 2017г.

Със Заповед № 49-421 от 2.11.2016 г. на Министъра на земеделието и храните са определени гори във фаза на старост, в държавни горски територии управлявани от МЗХГ и попадащи в защитени зони от Натура 2000. Горите във фаза на старост (ГФС) са елементи от системата за поддържане на благоприятния природозащитен статус на горските местообитания от Натура 2000 в България. Обявяването на ГФС има положителен ефект за малкия креслив орел, тъй като осигуряват запазване на гнездови местообитания на вида. Значението на ГФС за опазване на гнездовите местообитания следва да се оцени, при реализиране на целево проучване на национално ниво.

Разработването на настоящия План е част от проект LIFE12 NAT/BG/001218 „Опазване на ключови горски местообитания на малкия креслив орел (*Aquila pomarina*) в България”, реализиран в партньорство между ИАГ и БДЗП. Проектът цели поддържане и подобряване на условията в ключови (гнездови, хранителни и за почивка по време на миграция) местообитания на вида, чрез разработване и прилагане на устойчиви практики за управление на горските ресурси и подобряване на рамката за стратегическото планиране в тази насока.

В обхвата на проекта са реализирани редица мерки насочени към опазване на местообитанията на вида. Такива са насърчаване прилагането на агро-екологични дейности, способстващи поддържането на постоянно затревени площи (открити пространства) в горите, представляващи хранителни местообитания на вида. Разработено е предложение за разширяване на обхвата на подпомагането за извършването на агро-екологични дейности по направление по чл. 3, т. 3 от Наредба № 7¹⁵ от 24 февруари 2015 г. за прилагане на мярка 10 „Агроекология и климат“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г. – „Поддържане на местообитанията на Царски орел и Египетски лешояд в обработваеми земи с орнитологично значение“. Предложението цели възстановяване на хранителни местообитания на вида, чрез превръщане на обработваеми земи в пасища и последващото им екстензивно поддържане.

Разработена е специализирана горско-екологична дейност, насочена към опазване на гнездовите местообитания на вида, чрез подобряване на стопанисването на горите и ограничаване на безпокойството в буфер от 300 m около установените гнезда на вида ([Приложение 10.9](#)).

Разработена е моделна ГИС сървърна система (<http://eagleforests.org/bg/map.html>), предоставяща на заинтересованите страни в реално време, информация за разпространението на гнездата на малък креслив орел. Системата подпомага вземането на ефективни управленски решения свързани с опазването и устойчивото ползване на гнездовите местообитания на малкия креслив орел в страната, в това число и горско-стопанското планиране.

---

¹⁵ НАРЕДБА № 7 от 24.02.2015 г. за прилагане на мярка 10 „Агро-екология и климат“ от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г. Издадена от министъра на земеделието и храните, обн., ДВ, бр. 16 от 27.02.2015 г., в сила от 27.02.2015 г., доп., бр. 59 от 4.08.2015 г., в сила от 4.08.2015 г.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Отделни сведения и данни за разпространението и гнездовата биология на малкия креслив орел в България има в множество публикации от XIX в. насам. Първи по-специални изследвания върху разпространението на вида в България са в периода 1995–1996 г. (Kouzmanov 1996, Baumgart 1996, Iankov *et al.* 1996). Малкият креслив орел е част от мониторинговите програми на ИАОС и БДЗП.

По проект LIFE12 NAT/BG/001218¹⁶ е провеждан редовен мониторинг и проучване, както върху гнездовите райони в 16 защитени зони в ЮИ България, така и на местата за концентрация и почивка по време на миграция на територията на цялата страна. В гореспоменатия проект са включени и редица природозащитни и научноизследователски дейности, насочени към опазването на вида и местообитанията му.

Изследователските дейности и мониторинг включват:

- Проучване върху разпространението на гнездовите територии;
- Проучване на места за временно пребиваване, места за почивка и нощувка;
- Проучване на влиянието на горско-стопанските практики върху малкия креслив орел и установяване на лимитиращите фактори;
- Разработване на модел за разпространението на малкия креслив орел в ЮИ България;
- Мониторинг на гнездовия успех (брой излетели малки), успеваемост (брой успешни двойки), процент на загнезждане (брой мътещи двойки);
- Проучване на хранителния спектър на орела чрез анализ на хранителни останки.

Преки природозащитните дейности, най-общо включват:

- Дейности насочени към опазване на биоразнообразието в горите;
- Разработване и прилагане на методики за проучване на биоразнообразието по време на инвентаризацията на горите и планиране на природозащитни мерки на тази основа;
- Предотвратяване на директното преследване на вида.

През 2014 г., по проект на ИАОС „Теренни проучвания на разпространението на видовете/оценка на състоянието на видове и хабитати на територията на цялата страна – I фаза“, финансиран по ОПОС 2007–2013, е проведено проучване и мониторинг на разпространението, относителната численост и плътността на гнездовата популация на вида на територията на цялата страна.

---

¹⁶ Проект LIFE12 NAT/BG/001218 „Опазване на ключови горски местообитания на малкия креслив орел (*Aquila pomarina*) в България”

6.3. Повишаване на осведомеността за вида и необходимостта от опазването му

За популяризиране нуждата от опазването на малкия креслив орел и местообитанията му са публикувани редица научно – образователни статии за вида (вкл. в списание „Гора“, ВВС Знание и др.), а дейности, касаещи опазването му са отразени в национални, регионални и местни медии.

По проект LIFE12 NAT/BG/001218 е създадена специализирана интернет страница <https://www.eagleforests.org/> за популяризиране опазването на вида и местообитанията му, както сред експертната и широката общественост. Създадени са страница във Facebook <https://www.facebook.com/EagleForests/> и профил в YouTube (<https://www.youtube.com/channel/UCJts-QVSwXtQuxiXwlvMbQg>), насочени основно към неспециалисти.

По проекта са издадени редица информационни материали, в това число:

- 3 бр. брошури с информация за вида, за гнездовите (гори) и хранителните (земеделски земи) му местообитания.
- 2 бр. стикери за вида и местообитанията му и двойка магнити, показващи връзка на малкия креслив орел с дъбовите гори, в които той гнезди;
- 16 бр. информационни табла, поставени на територията на защитени зони;
- Картичка, представяща връзката на вида с горите и нуждата от опазването им чрез прилагане на устойчиви практики;
- Помагало-определител за разпознаване горските видове птици с акцент върху малкия креслив орел. Помагалото включва препоръки за природо-съобразно стопанисване на горите, като местообитание на защитени видове птици.
- Банери, календари, тениски, тефтери, USB стикове и др. материали, популяризиращи опазването на вида.
- Плакат с информация за шест емблематичните видове орли, обитаващи България – малък креслив орел, царски орел, морски орел, орел – змияр, малък орел и скален орел.

От 2014 г. се провежда ежегодна кампанията за предотвратяване на престъпленията срещу природата - „*Аз пазя горите и орлите на България*“. Чрез кампанията са популяризирани добри примери и практики, в борбата с престъпленията срещу природата. Създадени са стимули за институциите и гражданите да вземат активна позиция и да предприемат конкретни действия за опазване на природното наследство. В рамките на кампанията са направени над 30 номинации, наградени са над 40 човека, като няколко награди са предоставени във връзка с предотвратяване на престъпления срещу малкия креслив орел и местообитанията му.

През 2017 г. е проведена кампанията „*За да има орли*“, посветена на орлите в България - <http://www.orlite.bg/>. Проведени са редица събития в градовете Бургас, Пловдив и София, насочени към популяризиране опазването на хищните птици, като индикатор за запазена

околна среда. Проведен е фото конкурс - „По следите на орела“ и е стартирана петиция за обявяването на „Ден на орела“.

Проведени са информационни срещи с представители на държавните институции и заинтересованите страни, работещи в сферата на горския сектор и опазване на околната среда, на които са дискутирани нуждата и мерките за опазването на малкия креслив орел и местообитанията му.

Проведени са над 15 обучения за специалисти от горския сектор по различни теми в това число: природосъобразни практики за стопанисване на горите, допринасящи за опазването на малкия креслив орел; методи и техники за мониторинг на вида и биологичното разнообразие като цяло; ползване на ГИС и нови IT технологии за опазване и мониторинг на вида; опазване на хранителните местообитания на вида чрез ползване на финансови механизми на ПРСР 2014–2020.

През 2017 г. в гр. Бургас е проведена международна конференция за опазване на малкия креслив орел. Основните теми, дискутирани в рамките на конференцията са: актуализиране на Международния план за действие за вида; обмен на информация за резултатите от последните проучвания върху биологията и екологията на вида и предприетите мерки за опазването му в различни части от ареала му и др.

7. НЕОБХОДИМИ ПРИРОДОЗАЩИТНИ ДЕЙСТВИЯ

В *Приложение 10.4* е представена скалата, въз основа на която мерките са приоритизирани по отношение на тяхната значимост и нужда от изпълнение.

7.1. Законодателни и управленчески действия

7.1.1. Да се осигури приоритетно разработване на планове за управление на защитени зони, които са от ключово значение за опазване на малкия креслив орел и тези ПУ да включват конкретни мерки насочени към опазване на местообитанията и популацията на вида

Цел: Опазване и устойчиво управление на места и местообитания, които са от ключово значение за опазване на гнездовата популация на малкия креслив орел в страната.

Важност: Средна

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Разработени планове за управление на мин. 5 броя защитени зони, които са от ключово значение за опазване на малкия креслив орел, в това число 33 „Сакар“ (BG0002021), 33 „Западна Странджа“ (BG0002066), 33 „Дервентски възвишения“ (BG0002026), 33 „Котленска планина“ (BG0002029) и 33 „Лудогорие“ (BG0002062). Разработените ПУ, съдържат конкретни мерки, чието реализиране би осигурило опазването на вида и местообитанията му в тези места.

7.1.2. Да се включат конкретни мерки за опазването на вида при изготвянето на Областните планове за развитие на горските територии за областите, в които има гнездови находища и хранителни местообитания на малък креслив орел

Цел: Всички Областни планове за развитие на горските територии, в областите, в които има гнездови находища и хранителни местообитания на малък креслив орел, изработени след 2018 г., съдържат конкретни мерки за опазване на вида с цел привеждане на политиката на планиране в горите на ниво област в съответствие с целите на настоящия план.

Важност: Средна

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: 100 % от изготвените след 2018 г. ОПРГТ, които включват мерки за опазване на малкия креслив орел и местообитанията му

7.1.3. Да се промени Наредба № 3 от 9.06.2004 г. за устройството на електрическите уредби и електропроводните линии¹⁷, като се добавят изисквания за осигуряване на безопасност за птиците (да се включат изисквания за поставяне на изолатори и дивертори)

Цел: Ограничаване на смъртността на малък креслив орел и други видове птици, в следствие на токов удар.

Важност: Средна

Приоритет: Средносрочна

Индикатор: Задължението е въведено с нормативен акт

7.1.4. Да се въведат промени и допълнения в законови и подзаконови нормативни актове, насочени към налагане на по-строги санкции при повторемост на нарушенията в горите и създаване на възможност за налагане на наказания „полагане на обществено полезен труд“ в случаите, когато събиранията на глоби е невъзможно

Цел: Намаляване на нарушенията в горите, в частност незаконните сечи.

Важност: Средна

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Въведени необходими промени в съответните законови и подзаконови нормативни актове; мин. 20 % ръст в наказания за повторемост на нарушения в горите.

7.1.5. Да се въведат промени и допълнения в законови и подзаконови нормативни актове, насочени към налагане на по-строги санкции на служители от горската система (в това число и общински горски стопанства) при извършени нарушения и корупция, способстващи увреждане на местообитанията на малкия креслив орел и др. приоритетни за опазване видове и природни местообитания

Цел: Ограничаване на случаите на корупция и нарушенията в системата на горите, способстващи увреждане на местообитанията на малкия креслив орел и др. приоритетни за опазване видове и природни местообитания

Важност: Ниска

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Въведени необходими промени в съответните законови и подзаконови нормативни актове; Брой служители в системата на горите, с доказани нарушения, отстранени от системата (временно или постоянно)

---

¹⁷ Наредба № 3 от 9.06.2004 г. за устройството на електрическите уредби и електропроводните линии. В сила от 15.01.2005 г. Издадена от Министерството на енергетиката и енергийните ресурси. Обн. ДВ. бр. 90 от 13 Октомври 2004г., последно. изм. ДВ. бр.42 от 9 Юни 2015г.

7.1.6. Да се изготви анализ на нуждите, възможностите и насоките за въвеждане на промени в законовите и/или подзаконовите нормативни актове, регламентиращи реда за извършване на ОВОС или Оценка за съвместимост на земеделски дейности, които оказват значимо отрицателно въздействие върху местообитанията на малкия креслив орел и др. видове предмет на опазване в зоните от Натура 2000

Цел: Опазване на ключови места и местообитания (гнездови и хранителни) на малкия креслив орел и др. видове предмет на опазване в зоните от Натура 2000

Важност: Висока

Приоритет: Краткосрочна

Индикатор: Изготвен анализ на нуждите, възможностите и насоки за въвеждане на промени в законовите и/или подзаконовите нормативни актове, с които се урежда реда за извършване на оценка на въздействието/ съвместимостта на земеделски дейности, върху местообитанията на видовете предмет на опазване в зоните от Натура 2000.

7.1.7. Да се осигурят допълнителни финансови, технически и материални ресурси за подобряване на контрола и превенция на нарушенията в горските територии, водещи до увреждане или унищожаване на местообитания на малък креслив орел

Цел: Намаляване на нелегалния дърводобив

Важност: Висока

Приоритет: Краткосрочна

Индикатор: Намаляване на процента на констатирана нарушения на природозащитното законодателство спрямо предходни години.

7.1.8. При изготвянето на ГСП и програми да се включва информация за местоположението на гнезда на грабливи птици в таксационните описания на съответните подотдели и да се ограничи реализирането на горскостопански дейности в тях (или в буфер от 100 m около гнездото)

В някои случаи, гнездата на малкия креслив орел са разположени на границата между два или повече подотдела. В тези случаи, за нуждите на ефективното им опазване е необходимо горскостопанските дейности да се ограничат във всички подотдели на границата, на които е разположено гнездото или при разработването на ГСП, териториите (радиус 100 m) около гнездата да се обособят като самостоятелни подотдели.

Цел: Предотвратяване на отсичането на дървета с гнезда и безпокойството на известните двойки орли. Поддържане на структурата на гората в състояние, отговарящо на изискванията на малкия креслив орел.

Важност: Ключова

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Всички (100%) известни гнезда, разположени в обхвата на горския фонд, са отразени в горскостопанските планове и програми. За подотделите (един или няколко), в които са разположени гнезда на малък креслив орел или териториите (буфер 100 m) около гнездото, горскостопанските дейности за ограничени.

7.1.9. Да се осигури опазване и поддържане на гнездовите местообитания на вида, чрез продължаване на строгата защита на горите във фаза на старост, определени със Заповед № 49-421 от 2.11.2016 г. на Министъра на земеделието и храните, във всяка зона от НАТУРА 2000

Цел: Опазване на гнездовите местообитания на малкия креслив орел.

Важност: Висока

Приоритет: Активна / Постоянна

Индикатор: Мин. 10% от горите във фаза на старост изключени от стопанско ползване.

7.1.10. Да се осигури прилагането на горско-екологична дейност, като част от подмярка 15.1 „Плащания за горски екологични ангажименти“ от ПРСР 2014–2020 г., насочена към опазване на гнездовите местообитания на малък креслив орел

Чрез горско-екологичната дейност се цели, насърчаване на горските стопани доброволно да поемат и прилагат конкретни природозащитни ангажименти, за опазване на гнездовите местообитания на вида, като бъдат компенсирани за направени допълнителни разходи и/или за пропуснати ползи свързани с прилагането на тези ангажименти. Безвъзмездна финансова помощ се предоставя под формата на годишни компенсаторни плащания за хектар гора на бенефициенти, които доброволно се задължават да извършват дейности за опазване на гнездовите местообитания на малкия креслив орел. Към 2018 г., ИАГ и БДЗП са разработили и представили пред МЗХГ, предложение за горско екологична дейност ([Приложение 10.9](#)) за опазване на гнездовите местообитания на малкия креслив орел.

Цел: Опазване и поддържане на гнездовите местообитания на вида и ограничаване на безпокойството в рамките на размножителния период.

Важност: Висока

Приоритет: Активна / Краткосрочна

Индикатор: Приета и приложена горско-екологична дейност, която обхваща мин. 50% от известните гнездови територии на вида.

7.1.11. Да се изгради система за наблюдение, ранно откриване и оповестяване на горски пожари, да се засили контрола по прилагане на забраната за палене на стърнища, както и повишаване на капацитета за гасене на пожари в защитени зони, в които местообитанията на вида са предмет на опазване

Цел: Намаляване на риска от унищожаването на гнезда на вида вследствие от горски пожари.

Важност: Средна

Приоритет: Краткосрочна / Активна

Индикатор: Процент на покритие на защитените зони от значение за вида от системата за наблюдение, ранно откриване и оповестяване на горски пожари; Брой гнезда унищожени от пожари; Площ на хранителните местообитания повлияни и унищожени от пожари.

7.1.12. Да се подобри стопанисването на горите с гнездови територии на малък креслив орел чрез сертифицират за устойчиво стопанисване, при използване на национални стандарти за горска сертификация

Цел: Поощряване опазването на биоразнообразието, в частност гнездата на горски грабливи птици

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Съотношение на броя на сертифицираните горско-стопански единици (ДГС, ДЛС ОГС, и др.) към общия брой горско-стопански единици, поддържащи местообитания на малък креслив орел. Брой гнезда, засегнати от горскостопански дейности в горско-стопански единици сертифицирани за устойчиво управление на гори

7.1.13. Да се осигури опазване и устойчиво управление на откритите пространства (постоянно затревените площи), представляващи хранителни местообитания на вида, съобразно екологичните му изисквания

При управление на хранителните местообитания на вида, следва да се осигури наличие на 40–60% храстова растителност, за всяка открита площ, която да осигури оптимални условия за присъствие на ключови жертви за вида като влечуги, дребни бозайници и др. Най-оптималния вариант за поддържане на хранителните местообитания е екстензивно, посредством свободна паша на овце, като се извършва ротация на пашата, с цел избягване на преизпасване и прекомерно утъпкване на тревните съобщества, предоставящи хранителна база за вида.

Цел: Осигуряване на защита и отговарящо на екологичните изисквания на вида управление на мин. 100 ha хранителни местообитания в радиус 3 km около гнезда на малък креслив орел.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Всички известните двойки, имат мин. 100 ha хранителни местообитания в радиус 3 km около гнездата им, които се управляват съобразно екологичните изисквания на вида.

7.1.14. Да се въведе забрана за изграждане на фотоволтаични централи в наличните хранителни местообитания на вида в радиус от 1 km около гнездата му, посредством планове за управление на ключовите за малкия креслив орел защитени зони

Цел: Опазване на ключови за оцеляването на вида хранителните местообитания

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Липса на новоизградени фотоволтаични централи в обхвата на постоянно затревени площи, пасища, ливади и мери, в радиус 1 km около гнезда на вида.

7.1.15. Да се въведе забрана за изграждане на ветрогенератори в радиус 5 km около активни гнезда на малък креслив орел, посредством планове за управление на ключови за вида защитени зони

Мярката следва да бъде приложена за защитени зони, в които малкия креслив е предмет на опазване, и в чиито заповеди за обявяване липсва забрана за изграждане на ветрогенератори.

Цел: Опазване на ключови за оцеляването на вида гнездови и хранителните местообитания

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Липса на новоизградени ветрогенератори в радиус 5 km около активни гнезда на вида.

7.1.16. Да се спре отрицателното въздействие и ефект от ползване на шредери, мулчери или др. вид техника, свързани с пряко, безконтролно и противозаконно избиване на влечуги, дребни бозайници и др. групи организми, влизащи в хранителния спектър на малкия креслив орел, посредством планове за управление на защитените зони, които са от ключово значение за вида

Цел: Опазване на ключови за оцеляването на вида, хранителните местообитания

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Планирани и предприети действия (например забрани / ограничения за ползване на шредери, мулчери и др. техника или др. мерки), чрез прилагане на планове за управление на 33 от ключово значение за вида, които способстват спирането на отрицателното въздействие и ефект от ползване на шредери, мулчери или др. вид техника.

7.2. Пряко опазване и възстановяване на вида и местообитанията му

7.2.1. Да се осигури устойчиво стопанисване на равнинните гори, поддържащи гнездови местообитания на малък креслив орел, чрез прилагане на методи, поддържащи всички функции на гората, в това число осигуряващи опазване и поддържане на местообитанията на горски видове

Цел: Осигуряване на защита на всички гнездови находища за вида и предоставяне на условия за подходящи гнездови местообитания с потенциал да бъдат заети от гнездящи двойки.

Важност: Ключова

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Въведени специфични изисквания при провеждането на сечите, периода за тяхното извеждане и ограниченията, около гнездата да не се водят подобни мероприятия; Обща площ, на която се прилага Заарландския метод за производство на висококачествена дървесина или подобни методи за стопанисване на горите; Новозаети територии от двойки малък креслив орел след 2017 г.

7.2.2. Да се прилагат мерки за ограничаване на безпокойство в радиус от 300 m около активни гнезда на малък креслив орел през размножителния период

Ограничителните мерки следва да бъдат съобразени с характеристиките на всяка конкретна гнездова територия (например: наличие на близко разположени пътища и пътеки / туристически маршрути, наличие на алтернативни такива, възможности за отложено ползване на ресурсите и т.н.) и да осигуряват превенция срещу съществуващи заплахи за конкретната двойка, а не за заплахи по принцип. Приоритетно те следва да бъдат прилагани през размножителния период и най-вече в периода на мътене.

Цел: Повишаване на гнездовия успех на вида

Важност: Ключова

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: 1) Липса констатирани случаи на компрометирани гнездене и мътене на вида в резултат на безпокойство; 2) Установена тенденция към стабилизиране и нарастване на гнездовия успех.

7.2.3. Да се осигури провеждане на периодични контролни проверки за установяване на състоянието на гнездящите двойки от вида и превенция на браконьерството

Цел: Предотвратяване на вземането на яйца и малки от гнездата

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Липса на констатирани случаи на ограбени гнезда на малък креслив орел

7.2.4. Да се обезопасят съоръженията за пренос на ел. енергия чрез поставяне на дивертори или др. защитни средства в най-рисковите райони за вида – места за гнездене и места с концентрация на индивиди по време на миграция

Цел: Свеждане до минимум на смъртността на екземпляри причинена от сблъсъци със съоръжения за пренос на електрическа енергия.

Важност: Ниска

Приоритет: Дългосрочна / Активна

Индикатор: Намаляване с мин. 50% смъртността на екземпляри от вида в следствие на сблъсъци с електропреносни съоръжения.

7.2.5. Да се провеждат съвместни (с участието на отговорните държавни и общински институции, НПО и др.) контролни проверки за спазването на природозащитното законодателство (ЗБР, ЗЗТ, ЗГ, ЗЛОД и съответните подзаконовни нормативни актове) в ключови (защитени зони) места за вида

Цел: Предотвратяване на посегателства срещу вида и местообитанията му.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Случаите на посегателства срещу вида и местообитанията му са ограничени с мин. 50% в рамките на периода за прилагане на плана. Проведени мин. 2 съвместни контролни проверки за всяко от определените като ключови места за вида.

7.2.6. Да се планират и провеждат сечи, подпомагащи естествения процес на превръщане на иглолистните култури в широколистни и смесени гори от горско-дървесни видове с местен произход, подходящи за съответните месторастения в ключови за малкия креслив орел места

Цел: Възстановяване на гнездови местообитания на вида. Възстановяване на горски типове местообитания, доминирани от местни дървесни видове, притежаващи по-голям потенциал за адаптация към климатични промени.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Мин. 20% от определените за превръщане иглолистни култури, на ниво защитена зона от значение са вида, са превърнати в широколистни и смесени гори.

7.2.7. Да се осигури опазване на местата за почивка на вида по време на миграция и да се ограничи до минимум безпокойството на мигриращите индивиди, хранещи се и почиващи по тези места, в периода август – октомври

Ограничителните действия следва да бъдат съобразени с характеристиките на всяка конкретна територия (например: наличие на близко разположени пътища и пътеки / туристически маршрути, наличие на алтернативни такива, възможности за отложено

ползване на ресурсите и т.н.) използвана от вида за почивка и изхранване по време на миграция. Тези действия, следва да бъдат адаптивни, и да осигуряват своевременна превенция срещу реално съществуващи заплахи (а не за заплахи по принцип) за мигриращите птици в местата, в които се концентрират в периода на миграция.

Цел: Свеждане до минимум на заплахите за европейската популация на вида по време на миграция през България.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Тенденции в числеността на мигриращите индивидите, почиващи в локализираните места за почивка; Състояние на местата за почивка – тенденции по отношение на вида, броя и териториалния обхват на заплахите за мигриращите индивиди от вида.

7.3. Изследвания и мониторинг

7.3.1. Да се провежда редовен мониторинг на гнездящата популация на малкия креслив орел в България като част от Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие

Мониторинга върху тенденциите в разпространението, числеността и др. параметри на гнездовата популация на малкия креслив орел в България, като част от НСМСБР, е в изпълнение на задълженията на Р България за докладване състоянието на вида, съобразно изискванията на чл. 12 от Директива 2009/147/ЕС за опазване на дивите птици. Мониторинга на вида следва да се базира на методиките за мониторинг на птици, утвърдени от Министъра на околната среда и водите.

Цел: Установяване на тенденциите в числеността и др. популационни показатели на гнездящите двойки в страната въз основа, и вземане на управленчески решения на тази база.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Актуализация на информацията на броя гнездящи двойки в страната на всеки 7 години. Изготвена мин. 1 научна публикация въз основа на данните от проведения мониторинг.

7.3.2. Да се провежда мониторинг на гнездовите и хранителни местообитания на малкия креслив орел в България

Цел: Установяване на тенденциите в състоянието на ключовите за вида места и местообитания в страната, и вземане на управленчески решения на тази база.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Актуализирана информация за състоянието на гнездовите и хранителни местообитания на малкия креслив орел на всеки 3 години. Изготвена мин. 1 научна публикация въз основа на данните от мониторинга.

7.3.3. Да се извършва мониторинг и оценка на числеността на мигриращите през страната птици и състоянието на местата за концентрация на вида по време на миграция

Цели: Установяване на тенденциите в числеността на мигриращите през страната индивиди и в състоянието на местата, в които вида се концентрира по време на миграция и вземане на управленчески решения на тази база.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Актуална информация за мигриращата популация на вида в страната и местата с концентрация, обновена на всеки 6 години.

7.3.4. Да се разшири проучването върху хранителния спектър на малкия креслив орел, с включване на проби от цялата страна

Цел: Установяване на компонентите на хранителната диета на малкия креслив орел, в качествен и количествен аспект и проследяване на промени в хранителния спектър и навици на вида.

Важност: Средна

Приоритет: Средносрочна

Индикатор: Установен и проучен е хранителния спектър на малкия креслив орел в България.

7.3.5. Да се провеждат мониторинг и оценка на въздействието на планираните горскостопански дейности върху малкия креслив орел, в районите с гнездови находища на вида

Цел: Предотвратяване на безпокойство и превенция на увреждането на гнездовите местообитания на вида.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Липса на реализирани горскостопански дейности, довели до компрометиране на гнезденето или застрашаващи гнездови местообитания на малък креслив орел

7.3.6. Да се разработи механизъм (обща Web платформа или споделяне на достъп до управляваните бази данни с биологична информация или др. вид информационен обмен) за обмяна на информация за малкия креслив орел, ключовите му места и местообитания между ИАГ и ИАОС

Цел: Предприемане на общи мерки и координиран обмен на информация между отговорните институции за опазване на 3 вида, ключовите му места и местообитания.

Важност: Средна

Приоритет: Средносрочна

Индикатор: Изградена е платформа за обмяна на информация между ИАГ и ИАОС; Брой ДГС/ДЛС, които планират горскостопанските си дейности съобразно информацията за вида и местообитанията му.

7.3.7. Да се проучат заплахите за вида по време на миграция, посредством поставяне на сателитни предаватели и да се даде оценка за степента на тяхното влияние

Цел: Да се проучат и изяснят миграционните потоци и местата на зимуване на вида и заплахите за вида по време на миграция

Важност: Средна

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Поставени са мин. 5 сателитни предавателя на птици от гнезда в страната. Установени са използваните миграционните коридори на птици размножаващи се в България, локализиран са местата на зимуване и конкретните заплахите. Разработена научна публикация по темата.

7.3.8. Да се проведе проучване и мониторинг на смъртността на екземпляри от вида в резултат на сблъсък с електропроводи и ветрогенератори

Цел: Идентифициране на рисковите участъци, които следва да бъдат изолирани и обезопасени

Важност: Ниска

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Разработена и публикувана научна публикация, съдържаща карта на най-опасните съоръжения и рискови участъци. Предприемане на конкретни мерки за обезопасяването на най-опасните съоръжения.

7.4. Повишаване на осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване на вида

7.4.1. Да се провеждат периодични обучения на представители на горския сектор (служители в държавни институции, частно практикуващи лесовъди, собственици на гори, бизнес, горски работници), работещи в местата (защитени зони) от значение за вида, насочени към прилагане на мерки за опазване на вида и гнездовите му местообитания

Цел: Опазване на вида и местообитанията му чрез активно въвличане на работещите в горския сектор, в ключовите за вида места

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Организиран и проведен мин. 2 обучения годишно. Представители на целевата група ежегодно реализират мерки за опазване на вида и местообитанията му, на ниво защитени зони от значение за вида. Обучени мин. 20 представители на целевите групи годишно.

7.4.2. Да се провеждат периодични обучения за повишаване на капацитета на служителите на Агенция „Митници“, съдебната власт и прокуратурата за предотвратяването на посегателства срещу малкия креслив орел и други застрашени и защитени видове птици

Цел: Предотвратяване на ограбването на гнездата и незаконното изнасяне от България на птици, яйца и препарати от малък креслив орел и др. застрашени и защитени видове птици.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Организиран и проведен мин. 2 обучения годишно. Обучени мин. 10 представители на целевите групи на годишна база. Мин. 40% от опитите за ограбване на гнезда и незаконно изнасяне на птици, яйца и препарати, в рамките на периода на действие на плана, са пресечени.

7.4.3. Да се проведат обучения за запознаване със заплахите и приоритетните мерки за опазване на малкия креслив орел (включени в настоящия план) на експерти от отговорните институции (РИОСВ, Общини, Кметства, структури на ИАГ и горски предприятия, паркови администрации и др.) на чиито територии са установени гнездови находища и хранителни местообитания на вида

Цел: Ангажиране на органите на държавната и местната власт с опазването на вида.

Важност: Средна

Приоритет: Средносрочна

Индикатор: Организиран и проведен мин. 2 обучения годишно. Обучени мин. 20 представители на целевите групи, на годишна база. Мин. 50% от институциите, на чиято територия са установени гнездови находища и хранителни местообитания на вида, прилагат приоритетни мерки за тяхното опазване.

7.4.4. Да се проведе кампания сред земеделски стопани в местата (гнездови находища, хранителни местообитания и места за струпване по време на миграция) от значение за малкия креслив орел за представяне на най-добрите технологични схеми за използване на пестициди срещу гризачи и други вредители по земеделските култури

Цел: Ограничаване на случаите на отравяне на малкия креслив орел и др. консервационно значими видове, в следствие от неправилното използване на пестициди.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Организирана и проведена мин. 1 кампания годишно. Информирани и обучени мин. 20 представители на целевите групи на годишна база. Ограничаване на случаите на отравяне на индивиди от вида в резултат на неправилно използване на пестициди с мин. 50% за срока на действие на плана.

7.4.5. Да се стимулира гражданската активност за подаване на сигнали за нарушения, пряко касаещи малкия креслив орел и местообитанията му

Цел: Да се осъществи трайно и действащо партньорство между широката общественост и ИАГ с цел взаимна информираност и съвместни дейности по опазване на вида и местообитанията му, базирано на взаимното доверие между ИАГ и гражданското общество.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Нарастване на броя на подадените реални сигнали за нарушения в горите с мин. 30% в рамките на периода на действие на плана.

7.4.6. Да се използва съществуващата електронна информационна система на ИАГ за периодично (ежегодно) комуникиране на правилата за маркиране и сеч, предотвратяващи унищожаването на гнездови находища на малък креслив орел и безпокойството му по време на размножаване

Цел: Свеждане до минимум случаите на компрометиране на гнезденето в резултат на планирани горско стопански дейности и увеличаване на гнездовия успех.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Липса на случаи на компрометиране на гнездене на вида в резултат на планирани, горско стопански дейности

7.4.7. Да се популяризира нуждата от опазването на малкия креслив орел сред широката общественост чрез отпечатване и разпространяване на информационни и образователни материали

Цел: Повишаване на обществената ангажираност към опазването на малкия креслив орел и ключовите за вида места и местообитания.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Издадени мин. 2 броя брошури, 1 брой календар, плакат или др. информационен източник, 1 брой научно популярна книга и др. информационно образователни материали за периода на действие на плана.

7.4.8. Поддържане и актуализиране на информацията на специализирания сайт за вида <http://eagleforests.org>

Цел: Създаване на положително отношение към вида и обществена ангажираност за опазването му

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Функциониращ и ежегодно актуализирана информация на интернет страницата <http://eagleforests.org>. Установяване на трайна тенденция за увеличаване на броя на посетителите с мин. 2% на годишна база.

7.4.9. Да се осъществява обмен на опит и информация за малкия креслив орел, посредством активно участие на български експерти в международни работни групи и природозащитни проекти за опазването на вида и местообитанията му

Цел: Обмен на опит и прилагане на общи действия по опазване на вида на популационно ниво.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна / Активна

Индикатор: Ежегодно участие и принос на български експерти в работата на Международната работна група по опазване на вида. Взето участие в разработването и реализирането на мин. 2 международни проекта за опазване на вида и местообитанията му.

7.5. Адаптивни и смекчаващи мерки

По данни на Националния институт по метеорология и хидрология при БАН (НИМХ-БАН в България се наблюдават повече и по-дълги периоди на засушаване, следвани от бури и тежки наводнения. В равнинните части на страната сняг има едва от 2 до 4 седмици в годината, а в страната навлизат нетипични за нея паразити, носители на заболявания. Появяват се и нови нехарактерни за страната видове. Според Националния институт по метеорология и хидрология при БАН до 2050 г. климатът в България може да премине в субтропичен, но със сегашните темпове на затопляне това може да се случи и по-скоро. Всичко това оказва пряко влияние върху местообитанията и популацията на малкия креслив орел в страната.

Специализирани проучвания за влиянието на климатичните промени върху малкия креслив орел в България не са осъществявани до момента. Модели за популационната динамика на грабливи птици предвиждат, че адаптивно поведение на вида може да смекчи влиянието на климатичните промени. Адаптацията на видовете към климатичните промени е до голяма степен свързана с тяхната пластичност, с популационната им динамика, както и наличието и качеството на местообитанията, от които имат нужда. Адаптацията към тези промени става с промяна на набора на гени в популацията. С колкото по-голям набор от гени разполага популацията и колкото по-лесен е потока и размяната на гени между индивидите, толкова по-успешна ще е адаптацията. Тъй като намесата на човека в генетичния потенциал на вида е твърде сложно, мерките, които можем да предприемем за адаптиране и смекчаване влиянието на климатичните промени върху малкия креслив орел са свързани със стопанисването на местообитанията му по начин, който да позволява жизнена популация, в която субпопулациите не са изолирани, а обмяна на гени е безпрепятствен.

7.5.1. Да се насърчава възстановяването на деградирани земеделски земи и превръщането им в пасища, в местата от ключово значение за вида

Цел: Възстановяване и поддържане на хранителни местообитания на вида. Увеличаване фиксацията (поглъщането) на въглерод.

Важност: Висока

Приоритет: Средносрочна

Индикатор: Мин. 20 % деградиралите земеделски земи на ниво 3000 m буфер около установените гнезда на вида са превърнати в екстензивни пасища и се управляват като такива.

7.5.2. Да се насърчава поддържане на съществуващите затревените територии, представляващи хранителни местообитания на вида

Цел: Възстановяване и поддържане на хранителни местообитания на вида. Увеличаване фиксацията (поглъщането) на въглерод.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Установена тенденция за запазване и увеличаване на площта на постоянно затревените площи на ниво 3000 m буфер около установените гнезда на вида.

Според Програмата от мерки за адаптация на горите в Република България към климатичните промени по зони на уязвимост, горските екосистеми в Югоизточна България при реалистичен сценарий за 2020 г. ще са с висока степен на уязвимост. Малкият креслив орел обитава равнинни гори, основно в югоизточната част на страната. За да се запазят гнездовите му местообитания следва да се предприемат следните мерки:

7.5.3. Да се създадат нови полезащитни горски пояси, противовеетрови защитни пояси и линейни залесявания покрай границите на земеделските имоти и край канали, в ключови места за малкия креслив орел

Цел: Възстановяване на гнездови местообитания на вида и подобряване качеството на местообитанията в близост до ловните територии на малкия креслив орел и местата за струпване на вида по време на миграция.

Важност: Ниска

Приоритет: Дългосрочна

Индикатор: Създадени мин. 50 ha нови полезащитни горски пояси, противовеетрови защитни пояси и линейни залесявания в ключови места за вида.

7.5.4. Да се осигури превръщане на издънкови дъбови гори в семенни, в защитени зони от значение за малкия креслив орел

Цел: Подобряване на качеството на гнездовите местообитания на вида. Повишаване на устойчивостта на дъбовите гори, представляващи гнездови местообитания на малкия креслив орел, към климатичните промени.

Важност: Ниска

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Мин. 4-5 % от зрелите издънкови насаждения отгледани чрез постепенно-котловинни сечи са превърнати в семенни.

7.5.5. Да се възстановят унищожени и увредени крайречни гори, поддържащи в миналото гнездови местообитания на малък креслив орел

Цел: Възстановяване на крайречните гори, като важно гнездово местообитание на вида, в благоприятно състояние.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Възстановени мин. 100 ha крайречни гори, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел в миналото.

7.5.6. Да се осигури поддържане на водния режим на крайречните гори, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел

Цел: Поддържане на крайречните гори, като важно гнездово местообитание на вида, в благоприятно състояние. Предпазване от наводнения, причинени от климатичните промени.

Важност: Средна

Приоритет: Постоянна

Индикатор: Липса на унищожени и увредени крайречни гори, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел.

7.5.7. Да се осигури поддържане на смесения характер (разнообразна видова) и разновъзрастова структура на горите, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел, в ключовите за вида места

Цел: Повишаване на устойчивостта на горите, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел, към негативно влияние на биотични и абиотични фактори предизвикани от климатични промени.

Важност: Висока

Приоритет: Постоянна

Индикатор: 1) Мин. 60% от горите в буфер 3000 m около установените гнезда на вида, имат видов състав и възрастова структура, които им осигуряват устойчивост на негативни въздействия, причинени от климатични промени; 2) В буфер 3000 m около установените гнезда на вида, липсват увредени или унищожени гори, в следствие на влияние на фактори свързани с изменението на климата.

8. МОНИТОРИНГ И ОЦЕНКА НА ПЛАНА

Мониторингът представлява процес на непрекъснато проследяване (събиране, обработване, анализ и оценка на подбрана информация за предвидените дейности) в хода на изпълнението на настоящия план. Оценката включва отчитане на степента, в която той е постигнал заложените цели (оценка на ефективността на плана). Изпълняват се с цел определяне възможностите на плана да изпълни идентифицираните като приоритетни дейности и мерки, да постигне планираните цели и да осигури желаното въздействие. Мониторингът и оценката помагат в процеса на вземане на решения за нуждата от прилагане на колективни мерки, изменения и адаптиране или актуализиране на плана, промяна на основния подход на плана или дори неговото прекратяване. Необходими са за отчетността и за целите на координацията за изпълнение на плана в краткосрочен и дългосрочен план.

След приемането на плана на петата година от неговото изпълнение, следва да се проведе цялостен анализ и оценка на степента на постигане на заложените цели и актуализиране на плана въз основа на попълнените пропуски в наличната информация. След изтичане на десет годишния период, предвиден за изпълнение на мерките заложи в плана, следва да се проведе финален мониторинг, анализ и оценка на степента на изпълнение на мерките и целите заложи в плана. На тази база, при необходимост, планът следва да се актуализира

Системата за мониторинг на настоящия план е разработена на база:

1. Идентифициране на областите на наблюдение

Областите на наблюдение в настоящия документ са аналогични на идентифицираните основна цел, подцели и оперативни цели на Плана.

2. Идентифициране на основни въпроси и критерии / променливи

За всяка цел (област на наблюдение) са определени основни въпроси критерии/променливи за мониториране. Този процес е улеснен чрез формулирането на основни въпроси, на които мониторинга следва да отговори, посочващи елементите с най-съществено значение за плана.

3. Определяне на индикатори с базови и целеви стойности

Индикаторите в настоящия план са пряко наблюдаеми елементи, които спомагат за установяване на разликите в статуса на даден феномен, в качествено или количествено отношение, в рамките на определен период от време. Индикаторите измерват явленията, които са пряко или косвено свързани с областта на наблюдението и със съответния основен въпрос, на който мониторингът следва да отговори. Матрицата за мониторинг и оценка, съдържа индикатори за измерване на успеха от прилагане на всяка една от заложените мерки в настоящия план. Използваните критерии за избор на индикатори са: надеждност, уместност, чувствителност и целесъобразност.

4. Метод за събиране на информация

Представя серия от стъпки или основни насоки, касаещи подхода и способите за събиране на информация (количествена и/или качествена) за оценка на постигане на целите и свързаните с тях индикатори.

5. Честота на наблюденията

Различните типове индикатори са обвързани с различна периодика за тяхното наблюдение и оценка, което е свързано със събиране, обобщаване и анализ на качествени и количествени данни. Честотата на наблюдение отчита периодиката или точното време на събирането, анализирането и представянето на информацията от мониторинга. Периодиката е обвързана с поставената времева рамка за изпълнение на мерките и предвидените срокове за ревизия на изпълнението на плана.

6. Обхват на наблюдението

Обхватът на наблюдението включва основно териториите, за които (при изготвяне на справки) или в които (при теренни дейности по проучване и биологичен мониторинг) следва да бъде събрана качествена и количествена информация за оценка на конкретния индикатор.

7. Източник на информация

Представя конкретни източници или типови документи, които следва да бъдат проучени и анализирани за нуждите на събиране на количествените и качествени данни за оценка на индикаторите по изпълнение на планираните мерки и дейности.

8.1. Матрица за мониторинг и оценка изпълнението на План за действие за малкия креслив орел в България, 2019 – 2028 г.

Матрицата за мониторинг и оценка изпълнението на План за действие е представена в цифров вид в MS Excel формат като *Приложение 10.5* - [Appendix 10.5 8.1. Monitoring matrix](#)

9. ВРЕМЕВА РАМКА И БЮДЖЕТ ЗА ПРИРОДОЗАЩИТНИТЕ ДЕЙНОСТИ

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
7.1.1.	Да се осигури приоритетно разработване на планове за управление на защитени зони, които са от ключово значение за опазване на малкия креслив орел и тези ПУ да включват конкретни мерки насочени към опазване на местообитанията и популацията на вида	0,00	0,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС, други	МОСВ, ИАГ, БАН, Университети, НПО, Бизнес и др.
7.1.2.	Да се включат конкретни мерки за опазването на вида при изготвянето на Областните планове за развитие на горските територии за областите, в които има гнездови находища и хранителни местообитания на малък креслив орел	0,00	0,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	0,00	0,00	ИАГ	ИАГ, Областни дирекции и др.
7.1.3.	Да се промени Наредба № 3 от 9.06.2004 г. за устройството на електрическите уредби и електропроводните линии , като се добавят изисквания за осигуряване на безопасност за птиците (да се включат изисквания за поставяне на изолатори и дивертори)	0,00	2000,00	3000,00	3000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, други	МОСВ, МЗХГ, ЕРП
7.1.4.	Да се въведат промени и допълнения в законови и подзаконови нормативни актове, насочени към налагане на по-строги санкции при повторемост на нарушенията в горите и създаване на възможност за налагане на наказания „полагане на обществено полезен труд“ в случаите, когато събиранията на глоби е невъзможно	0,00	0,00	0,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС, други	МОСВ, МЗХГ, ИАГ, НПО и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
7.1.5.	Да се въведат промени и допълнения в законови и подзаконовни нормативни актове, насочени към налагане на по-строги санкции на служители от горската система (в това число и общински горски стопанства) при извършени нарушения и корупция, способстващи увреждане на местообитанията на малкия креслив орел и др. приоритетни за опазване видове и природни местообитания	0,00	0,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС, други	МОСВ, МЗХГ, ИАГ, НПО и др.
7.1.6.	Да се изготви анализ на нуждите, възможностите и насоките за въвеждане на промени в законовите и/или подзаконовни нормативни актове, регламентиращи реда за извършване на ОВОС или Оценка за съвместимост на земеделски дейности, които оказват значимо отрицателно въздействие върху местообитанията на малкия креслив орел и др. видове предмет на опазване в зоните от Натура 2000	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС, други	МОСВ, НПО и др.
7.1.7.	Да се осигурят допълнителни финансови, технически и материални ресурси за подобряване на контрола и превенция на нарушенията в горските територии, водещи до увреждане или унищожаване на местообитанията на малък креслив орел	0,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ, МЗХГ, ИАГ
7.1.8.	При изготвянето на ГСП и програми да се включва информация за местоположението на гнезда на грабливи птици в таксационните описания на съответните подотдели и да се ограничи реализирането на горскостопански дейности в тях (или в буфер от 100 m около гнездото)	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП)	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП)

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител	
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028			
7.1.9.	Да се осигури опазване и поддържане на гнездовите местообитания на вида, чрез продължаване на строгата защита на горите във фаза на старост, определени със Заповед № 49-421 от 2.11.2016 г. на Министъра на земеделието и храните, във всяка зона от НАТУРА 2000	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ИАГ, LIFE, ПУДООС, и др.	МЗХГ (ИАГ), ДГП, МОСВ и др.
7.1.10.	Да се осигури прилагането на горско-екологична дейност, като част от под мярка 15.1 „Плащания за горски екологични ангажименти“ от ПРСР 2014–2020 г., насочена към опазване на гнездовите местообитания на малък креслив орел	1000,00	2000,00	3000,00	3000,00	3000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	5000,00		ПРСР	МЗХГ, ИАГ, ДГП, МОСВ, НПО
7.1.11.	Да се изгради система за наблюдение, ранно откриване и оповестяване на горски пожари, да се засили контрола по прилагане на забраната за палене на стърнища, както и повишаване на капацитета за гасене на пожари в защитени зони, в които местообитанията на вида са предмет на опазване	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00	ПРСР, ОПОС, LIFE и др.	МЗХГ, ИАГ, ДГП, МВР, МОСВ и др.
7.1.12.	Да се подобри стопанисването на горите с гнездови територии на малък креслив орел чрез сертифицират за устойчиво стопанисване, при използване на национални стандарти за горска сертификация	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	ИАГ / ДГП и др.	ИАГ, ДГП, РИОСВ, Частни горовладелци, Общини, НПО и др.
7.1.13.	Да се осигури опазване и устойчиво управление на откритите пространства (постоянно затревените площи), представляващи хранителни местообитания на вида, съобразно екологичните му изисквания	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	30000,00	ПРСР, ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МЗХГ, МОСВ, БАН, Университети, НПО и др.
7.1.14.	Да се въведе забрана за изграждане на фотоволтаични централи в наличните хранителни местообитания на вида в радиус от 1 km около гнездата му, посредством ПУ на ключовите за малкия креслив орел защитени зони	0,00	0,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	0,00	0,00		ОПОС, ПУДООС, LIFE, други	МОСВ и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
7.1.15.	Да се въведе забрана за изграждане на ветрогенератори в радиус 5 km около активни гнезда на малък креслив орел, посредством планове за управление на ключови за вида защитени зони	0,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	0,00	0,00	ОПОС, ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ и др.
7.1.16.	Да се спре отрицателното въздействие и ефект от ползване на шредери, мулчери или др. вид техника, свързани с пряко, безконтролно и противозаконно избиване на влечуги, дребни бозайници и др. групи организми, влизащи в хранителния спектър на малкия креслив орел, посредством планове за управление на защитените зони, които са от ключово значение за вида	0,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	1000,00	0,00	0,00	ОПОС, ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ и др.
7.2.1.	Да се осигури устойчиво стопанисване на равнинните гори, поддържащи гнездови местообитания на малък креслив орел, чрез прилагане на методи, поддържащи всички функции на гората, в това число осигуряващи опазване и поддържане на местообитанията на горски видове	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	ИАГ, LIFE, ПУДООС, други	ИАГ, ДГП, ТП на ДГП, ДПП и др.
7.2.2.	Да се прилагат мерки за ограничаване на безпокойство в радиус от 300 m около активни гнезда на малки кресливи орли през размножителния период	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	9000,00	ТП на ДГП, ДПП, LIFE, ПУДООС, ОПОС, други	ИАГ, ДГП, ТП на ДГП, РИОСВ, ДПП, НПО и др.
7.2.3.	Да се осигури провеждане на периодични контролни проверки за установяване на състоянието на гнездящите двойки от вида и превенция на браконьерството	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	6000,00	ТП на ДГП, Бюджет ДПП / ДНП, LIFE, ПУДООС, ОПОС, други	ТП на ДГП, ДПП, ИАГ, ДНП, РИОСВ, НПО и др.
7.2.4.	Да се обезопасят съоръженията за пренос на ел. енергия чрез поставяне на дивертори или др. защитни средства в най-рисковите райони за вида – места за гнездене и места с концентрация на индивиди по време на миграция	0,00	0,00	0,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	0,00	LIFE, ПУДООС, ОПОС, ЕРП и др.	ЕРП, РИОСВ, НПО и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
7.2.5.	Да се провеждат съвместни (с участието на отговорните държавни и общински институции, НПО и др.) контролни проверки за спазването на природозащитното законодателство (ЗБР, ЗЗТ, ЗГ, ЗЛЮД и съответните подзаконовни нормативни актове) в ключови (защитени зони) места за вида	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	LIFE, ПУДООС, ОПОС и др.	ИАГ (РДГ), МОСВ (РИОСВ), ДГП (ТП на ДГП), НПО, Общини и др.
7.2.6.	Да се планират и провеждат сечи, подпомагащи естествения процес на превръщане на иглолистните култури в широколистни и смесени гори от горско-дървесни видове с местен произход, подходящи за съответните месторастения, в ключови за малкия креслив орел места	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	ИАГ / ДГП, LIFE, ПУДООС и др.	ИАГ (РДГ), ДГП, ТП на ДГП, Частни горовладелци и др.
7.2.7.	Да се осигури опазване на местата за почивка на вида по време на миграция и да се ограничи до минимум безпокойството на мигриращите индивиди, хранещи се и почиващи по тези места, в периода август – октомври	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	ПУДООС, ОПОС, LIFE и др.	МОСВ (РИОСВ), ИАГ (РДГ), НПО и др.
7.3.1.	Да се провежда редовен мониторинг на гнездящата популация на малкия креслив орел в България като част от Националната система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие	0,00	0,00	20000,00	0,00	0,00	20000,00	0,00	0,00	25000,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.3.2.	Да се провежда мониторинг на гнездовите и хранителни местообитания на малкия креслив орел в България	0,00	0,00	15000,00	0,00	0,00	15000,00	0,00	0,00	15000,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.3.3.	Да се извършва мониторинг и оценка на числеността на мигриращите през страната птици и състоянието на местата за концентрация на вида по време на миграция	10000,00	0,00	10000,00	0,00	10000,00	0,00	10000,00	0,00	10000,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.3.4.	Да се разшири проучването върху хранителния спектър на малкия креслив орел, с включване на проби от цялата страна	0,00	0,00	15000,00	15000,00	15000,00	10000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, НПО и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
7.3.5.	Да се провеждат мониторинг и оценка на въздействието на планираните горскостопански дейности върху малкия креслив орел, в районите с гнездови находища на вида	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ИАГ (РДГ), ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	ИАГ (РДГ), МОСВ (РИОСВ), БАН, Университети, НПО и др.
7.3.6.	Да се разработи механизъм (обща Web платформа или споделяне на достъп до управляваните бази данни с биологична информация или др. вид информационен обмен) за обмяна на информация за малкия креслив орел, ключовите му места и местообитания между ИАГ и ИАОС	0,00	0,00	3500,00	3500,00	3500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	LIFE, ПУДООС и др.	ИАОС (МОСВ), ИАГ (МЗХГ) и др.
7.3.7.	Да се проучат заплахите за вида по време на миграция, посредством поставяне на сателитни предаватели и да се даде оценка за степента на тяхното влияние	0,00	0,00	20000,00	20000,00	3000,00	3000,00	3000,00	0,00	0,00	0,00	LIFE, ОПОС, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.3.8.	Да се проведе проучване и мониторинг на смъртността на екземпляри от вида в резултат на сблъсък с електропроводи и ветрогенератори	0,00	0,00	0,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	0,00	0,00	0,00	LIFE, ОПОС, ПУДООС и др.	МОСВ (ИАОС), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.4.1.	Да се провеждат периодични обучения на представители на горския сектор (служители в държавни институции, частно практикуващи лесовъди, собственици на гори, бизнес, горски работници), работещи в местата (защитени зони) от значение за вида, насочени към прилагане на мерки за опазване на вида и гнездовите му местообитания	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ИАГ (РДГ), ДГП, РИОСВ, LIFE, ОПОС, ПУДООС и др.	ИАГ (РДГ), МОСВ (РИОСВ), БАН, университети, НПО и др.
7.4.2.	Да се провеждат периодични обучения за повишаване на капацитета на служителите на Агенция „Митници“, съдебната власт и прокуратурата за предотвратяването на посегателства срещу малкия креслив орел и други застрашени и защитени видове птици	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ПУДООС, LIFE, ОПОС и др.	МОСВ (РИОСВ), БАН, Университети, НПО и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител	
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028			
7.4.3.	Да се проведат обучения за запознаване със заплахите и приоритетните мерки за опазване на малкия креслив орел (включени в настоящия план) на експерти от отговорните институции (РИОСВ, Общини, Кметства, структури на ИАГ и горски предприятия, паркови администрации и др.) на чиито територии са установени гнездови находища и хранителни местообитания на вида	0,00	0,00	4500,00	4500,00	4500,00	4500,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	ПУДООС, LIFE, ОПОС и др.	МОСВ, БАН, Университети, НПО и др.
7.4.4.	Да се проведе кампания сред земеделски стопани в местата (гнездови находища, хранителни местообитания и места за струпване по време на миграция) от значение за малкия креслив орел за представяне на най-добрите технологични схеми за използване на пестициди срещу гризачи и други вредители по земеделските култури	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	ПУДООС, LIFE, ПРСР, ОПОС и др.	МЗХГ, МОСВ, БАН, Университети, НПО и др.	
7.4.5.	Да се стимулира гражданската активност за подаване на сигнали за нарушения, пряко касаещи малкия креслив орел и местообитанията му	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ИАГ, ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МЗХГ, ИАГ, МОСВ и др.	
7.4.6.	Да се използва съществуващата електронна информационна система на ИАГ за периодично (ежегодно) комуникиране на правилата за маркиране и сеч, предотвратяващи унищожаването на гнездови находища на малък креслив орел и безпокойството му по време на размножаване	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	3000,00	ИАГ, ПУДООС и др.	ИАГ	
7.4.7.	Да се популяризира нуждата от опазването на малкия креслив орел сред широката общественост чрез отпечатване и разпространяване на информационни и образователни материали	5000,00	2000,00	2000,00	2000,00	0,00	2000,00	2000,00	2000,00	0,00	2000,00	ОПОС, ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ (РИОСВ), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.	
7.4.8.	Поддържане и актуализиране на информацията на специализирания	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	2500,00	ПУДООС, ОПОС, LIFE и др.	ИАГ и БДЗП	

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
	сайт за вида http://eagleforests.org												
7.4.9.	Да се осъществява обмен на опит и информация за малкия креслив орел, посредством активно участие на български експерти в международни работни групи и природозащитни проекти за опазването на вида и местообитанията му	0,00	2000,00	2000,00	2000,00	4000,00	2000,00	2000,00	2000,00	2000,00	4000,00	ОПОС, LIFE, ПУДООС и др.	МОСВ (РИОСВ), БАН, Университети, ИАГ, НПО и др.
7.5.1.	Да се насърчава възстановяването на деградирани земеделски земи и превръщането им в пасища, в местата от ключово значение за вида	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	ОПОС, LIFE, ПРСР, ПУДООС и др.	МОСВ, МЗХГ, БАН, Университети, НПО и др.
7.5.2.	Да се насърчава поддържане на съществуващите затревените територии, представляващи хранителни местообитания на вида	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	ПРСР, ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ, МЗХГ, БАН, Университети, НПО и др.
7.5.3.	Да се създадат нови полезащитни горски пояси, противовеетрови защитни пояси и линейни залесявания покрай границите на земеделските имоти и край канали, в ключови места за малкия креслив орел	0,00	0,00	0,00	0,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ПУДООС, LIFE и др.	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП) и др.
7.5.4.	Да се осигури превръщане на издънкови дъбови гори в семенни, в защитени зони от значение за малкия креслив орел	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ПУДООС, LIFE и др.	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП) и др.
7.5.5.	Да се възстановят унищожени и увредени крайречни гори, поддържащи в миналото гнездови местообитания на малък креслив орел	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	25000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ, МЗХГ (ИАГ), ДГП (ТП на ДГП), БАН, ДПП, НПО и др.
7.5.6.	Да се осигури поддържане на водния режим на крайречните гори, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	10000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ДПП, ПУДООС, LIFE и др.	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ДПП и др.
7.5.7.	Да се осигури поддържане на смесения характер (разнообразна видова) и разновъзрастова структура на горите, представляващи гнездови местообитания на малък креслив орел, в ключовите за вида места	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	15000,00	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ДПП, ПУДООС, LIFE и др.	ИАГ, ДГП (ТП на ДГП), ДПП и др.

№	Мярка / Дейност	Разпределение на средствата във времето (BGN)										Потенциален източник на финансиране	Потенциален изпълнител
		2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028		
8	Мониторинг и оценка на плана	0,00	0,00	0,00	15000,00	0,00	0,00	0,00	0,00	25000,00	0,00	ОПОС, ПУДООС, LIFE и др.	МОСВ, МЗХГ (ИАГ), ДГП (ТП на ДГП), БАН, ДПП, НПО и др.
		251519,00	265520,00	393521,00	392522,00	387523,00	401024,00	341525,00	284526,00	347527,00	266528,00		
									ОБЩО	3 331 735			

10. ПРИЛОЖЕНИЯ

10.1. Списък на използваните съкращения

БАН – Българска академия на науките	НП – Национален парк
БДЗП – Българско дружество за защита на птиците	НП – Национален парк
ГИС – Географски информационни системи (GIS)	НПО – Неправителствена организация
ГСП – Горско стопански план	НПРД – Национална приоритетна рамка за действие
ДАГ – Държавна агенция по горите	НСМСБР – Национална система за мониторинг на състоянието на биологичното разнообразие
ДВ – Държавен вестник	ОВМ – Орнитологично важно място
ДГП – Държавно горско предприятие	ОГС – Общинско горско стопанство
ДГС – Държавно горско стопанство	ОПРГТ – Областен план за развитие на горските територии
ДЛС – Държавно ловно стопанство	ОПОС – Оперативна програма околна среда
ДНК – Дезокси-рибо-нуклеиновата киселина	ОСП – Обща селскостопанска политика
ДНП – Дирекция на национален парк	ПД – План за действие
ДП – Държавно предприятие	ПП – Природен парк
ДПП – Дирекция на природен парк	ПРСР – Програма за развитие на селските райони
ЕЕС - European Economic Community (Европейска икономическа общност)	ПУ – План за управление
ЕИО – Европейска икономическа общност	ПУЗЗ – План за управление на защитена зона
ЕК – Европейска комисия	ПУЗТ – План за управление на защитени територии
ЕС – Европейски съюз	РДГ – Регионална дирекция по горите
ЗААН – Закон за административните нарушения и наказания	РИОСВ – Регионална инспекция по околната среда и водите
ЗБР – Закон за биологичното разнообразие	СЕП – Стратегическо екологично проучване
ЗГ – Закон за горите	СЗДП – Северозападно държавно предприятие
ЗЗ – Защитена зона	СЛРБ – Съюз на ловците и риболовците в България
ЗЗТ – Закон за защитените територии	ТП на ДГП – Териториално подделение на Държавно горско предприятие
ЗТ – Защитена територия	ЧКБ – Червена книга на България
ИАГ – Изпълнителна агенция по горите	ЮЗДП – Югозападно държавно предприятие
ИАОС – Изпълнителна агенция по околна среда	ЮИ България – Югоизточна България
ЛРД – Ловно-рибарско дружество	ЮЦДП – Южноцентрално държавно предприятие
ЛУП – Лесоустройствен проект	GIS – Geographic Information System (Географски информационна система)
МВР – Министерство на вътрешните работи	IUCN – The International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (Световен съюз за защита на природата)
МЗХГ – Министерство на земеделието, храните и горите	UTM – Universal Transverse Mercator
МИЕТ – Министерство на икономиката, енергетиката и туризма	WWF - World Wildlife Fund
МОСВ – Министерство на околната среда и водите	
МПС – Моторно превозно средство	
МС – Министерски съвет	
НАП – Национална агенция за приходите	
НК – Наказателен кодекс	
НЛРС – Национално ловно-рибарско сдружение	

10.2. Библиография

- Бекчиев Р., С. Бешков, С. Арангелов, Д. Киров. 2017. Определител на животинските видове за оценка на гори с висока консервационна стойност. WWF-България. София, 192 с.
- Демерджиев Д. 2011. Източният царски орел (*Aquila heliaca heliaca*, Savigny 1809) (Accipitridae – Aves) в България – Разпространение, биология, екология, численост и мерки за опазване. Автореферат на Дисерт. Труд, НПМ – БАН, София.
- Демерджиев Д., С. Стойчев, А. Грозданов, Б. Тончев, Е. Стойнов, И. Митев. 2007. Малък креслив орел *Aquila pomarina*. В: Янков, П. (Гл. ред.) Атлас на гнездящите птици в България. БДЗП, София. 158–159.
- Демерджиев Д., Г. Попгеоргиев 2016 а. Хабитатен модел на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в Югоизточна България. Доклад по проект „Опазване на ключовите горски местообитания на малкия креслив орел в България“. БДЗП, Пловдив. 20 с.
- Демерджиев Д., Г. Попгеоргиев 2016 б. Проучване гнездовото разпространение на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в 16 защитени зони от мрежата НАТУРА 2000 в България. – Доклад по проект „Опазване на ключовите горски местообитания на малкия креслив орел в България“. БДЗП, Пловдив. 24 с.
- Демерджиев Д., Г. Попгеоргиев 2016 в. Проучване местата в България, използвани за почивка от малкия креслив по време на миграция. – Доклад по проект „Опазване на ключовите горски местообитания на малкия креслив орел в България“. – Пловдив, 24 с.
- Дончев С. 1980. Миграция на птиците по Българското Черноморско крайбрежие. *Екология* 7: 68–83.
- ДЗЗД „Обединение ЕКОНЕКТ“. 2013. Ръководство за опазване на дивите птици при разработването на ветроенергийните източници в България. София, 128 с. http://natura2000.moew.government.bg/PublicDownloads/Auto/OtherDoc/276295/276295_Birds_120.pdf
- Изпълнителна агенция по горите. 2016. Информационна система на Изпълнителна агенция по горите. www.system.iag.bg
- Изпълнителна агенция по околна среда. 2014. Доклад „Резултати от проучване и мониторинг на разпространението, относителната численост и плътност на гнездовата популация на малкия креслив орел по проект „Теренни проучвания на разпространението на видовете/оценка на състоянието на видове и хабитати на територията на цялата страна – I фаза““.
- Костадинова И. (гл. ред.). 1997. Орнитологично важни места в България. Природозащитна поредица на Българско дружество за защита на птиците, Книга №1. БДЗП, София. 176 с.

- Костадинова, И. и Граматиков, М. (гл. ред.). 2007. Орнитологично важни места в България и Natura 2000. Природозащитна поредица на Българско дружество за защита на птиците, Книга №11. БДЗП, София. 639 с.
- Матеева И., П. Янков. 2013. Характер на миграцията на 42 вида птици от българската орнитофауна според нивото на съвременните познания. Доклад. ДЗЗД „Обединение ЕКОНЕКТ”, София, 243 с.
http://natura2000.moew.government.bg/PublicDownloads/Auto/OtherDoc/276296/276296_Birds_120.pdf
- Милчев Б. 1990. Орнитологични проучвания на Странджа планина в България. Кандидатска дисертация, Биологически факултет при Софийски университет, София. 238 с.
- Мичев Т. 1982. Статус и опазване на дневните грабливи птици в България. – В: Национална теоретична конференция по опазване и възпроизводство на обкръжаващата среда. „Слънчев бряг“, 1–5. XI. 1982. С., БАН, 326–330.
- Мосейкин В. 2003. Воздействие глобального потепления на популяции хищных птиц. Материалы IV конференции по хищным птицам Северной Евразии. Пенза. 14–17.
- Нанкинов Д. 1985. Малък креслив орел *Aquila pomarina* Brehm, 1831. В: Ботев Б. и Пешев Ц. (гл. ред.) Червена книга на Народна Република България. Том II. Българска Академия на Науките, София. 78–79.
- Нанкинов, Д., А. Дуцов, Б. Николов, Б. Борисов, Г. Стоянов, Г. Градев, Д. Георгиев, Д. Попов, Д. Домусчиев, Д. Киров, Е. Тилова, И. Николов, И. Иванов, К. Дичев, К. Попов, Н. Караиванов, Н. Тодоров, П. Шурулинков, Р. Станчев, Р. Алексов, Р. Цонев, С. Далакчиева, С. Иванов, С. Марин, С. Стайков, С. Николов, Х. Николов. 2004. Численост на националните популации на гнездящите в България птици. Зелени Балкани, Пловдив. 32 с.
- Патев, П. 1950. Птиците в България. Фауна на България. Том 1. Българска академия на науките. Зоологически институт и музей. 364 с.
- Плачийски Д., Г. Попгеоргиев. 2016. Анализ върху характеристиките на гнездовите и хранителните местообитания на малък креслив орел (*Clanga pomarina*, Brehm 1831), по отношение на типа на ползване на земите и характеристика на фрагментите. Доклад по проект „Опазване на ключовите горски местообитания на малкия креслив орел в България“. БДЗП, София. 25 с.
- Попов В., Т. Мичев. 2015. Категории и критерии в „Червена книга на Република България“ – В: Големански, В. (гл. ред.) Червена книга на България. Том II „Животни“, част „Птици“. Българска Академия на Науките, София. 23–24.
- Простов А. 1964. Изучаване на орнитофауната в Бургаско. *Известия на Зоологическия институт с музей*, БАН, **15**: 5–68.
- Профиров, Л., С. Стойчев. 2015. Малък креслив орел. – В: Големански, В. (гл. ред.) Червена книга на България. Том II „Животни“, част „Птици“. Българска Академия на Науките, София. с. 264.

- Симеонов, С., Т. Мичев, Д. Нанкинов. 1990. Фауна на България. Птици. Част I., София, БАН, 350 с.
- Стойчев С., Д. Демерджиев, Ц. Петров. 2012. План за действие за опазването на кръстатия орел (*Aquila heliaca*) в България. МОСВ, София. 73 с.
- Цонев Р., Ч. Гусев. 2013. Ръководство за определяне и ефективно управление на тревни местообитания (пасища, ливади и постоянно затревени площи) – обект на опазване и стопанско ползване в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица – книга 23, София.
- Янков, П. (отг. ред.) 2007. Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, Книга 10. София, БДЗП. 679 с.
- Baumgart W. 1996. Die Bestandssituation des Schreiadlers *Aquila pomarina* und Probleme ihrer Ermittlung in Bulgarien. – In: Meyburg B.-U. & R.D. Chancellor (Eds.) Eagle Studies. World Working Group on Birds of Prey (WWGBP), Berlin, London & Paris. 327–336.
- BirdLife International. 2016. *Clanga pomarina*. The IUCN Red List of Threatened Species 2016: e.T22696022A93539187. <http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2016-3.RLTS.T22696022A93539187.en>. Downloaded on **07 September 2017**.
- Dobay L. von. 1934. Beiträge zur Biologie der Schrei- und Schelladler. *Kócsag* 7: 31–39 (in Hungarian with German summary).
- Ferguson-Lees J., D. Christie. 2001. Raptors of the world. Christopher Helm, London. 993 p.
- Forsman D. 1999. The Raptors of Europe and the Middle East: A Handbook of Field Identification (A Volume). T & AD Poyser. 608 p.
- Gentz K. 1965. Am Horst des Schreiadlers. *Falke* 12: 412–420.
- Gentz K. 1967. On the breeding biology of the Lesser Spotted Eagle. *Ornitologiya* 8: 294–298 (in Russian).
- Golodushko B.Z. 1959. Data on the ecology of the Lesser Spotted Eagle in the Bialowiecza Forest. Tezisy dokladov 1-oj zool. Konf. Beloruskoj SSR, Minsk: 34–35 (in Russian).
- Gradinarov, D. & Difova, E. 2014. Use of pesticides, chemicals and poisons in the region of Rusenski Lom Nature Park (Lomovete SPA). Case study report under action A3 of the LIFE+ project “The Return of the Neophron” (LIFE10 NAT/BG/000152). BSPB, Sofia. 16 p.
- Iankov P., Tz. Petrov, T. Michev, L. Profirov. 1996. Status of the Spotted Eagle (*Aquila clanga*) and the Lesser Spotted Eagle (*Aquila pomarina*) in the Mediterranean. – In: Muntaner J and J. Mayol (Eds.). Biology and conservation of Mediterranean Raptors. Proceedings of the VI Congress on Biology and Conservation of Mediterranean Raptors, Palma de Mallorca, 22 – 25 September 1994. Madrid, SEO, Monografia 4: 77 – 81.
- Jensen R. A. C. 1972. The steppe eagle *Aquila nipalensis* and other termite-eating raptors in south west Africa. – *Madoqua* 1:73–76.

- Kemp A. 2001. Concentration of non-breeding lesser spotted eagles *Aquila pomarina* at abundant food: a breeding colony of red-billed quelea, *Quelea*, in the Kruger National Park, South Africa. *Acta Ornithologica* **4**: 325–329.
- Kouzmanov G. 1996. L'Aigle pomarin *Aquila pomarina* en Bulgarie. – In: Meyburg B.-U. & R.D. Chancellor (Eds.) Eagle Studies. World Working Group on Birds of Prey (WWGBP), Berlin, London & Paris. 319–326.
- Lehikoinen A., P. Byholm, E. Ranta, P. Saurola, J. Valkama, E. Korpimäki, H. Pietiäinen, H. Henttonen. 2009. Reproduction of the common buzzard at its northern range margin under climatic change. *Oikos* **118**: 829–836.
- Matsone L., S. Chichagov, I. Denisov, J. Denisov. 1996. First captive breeding of the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* in Riga Zoo. – In: Meyburg, B.-U. & R. D. Chancellor (eds.): Eagle Studies. World Working Group on Birds of Prey: Berlin, London & Paris. 267–272.
- Meyburg B.-U. 1970. Zur Biologie des Schreiadlers (*Aquila pomarina*). Jb. Dt. Falkenorden 1969: 32-66.
- Meyburg B.-U. 1973. Studies of less familiar birds 172 Lesser Spotted Eagle. *British Birds* **66**: 439–447.
- Meyburg, B.-U. 1974. Zur Brutbiologie und taxonomischen Stellung des Schreiadlers. *Falke* **21**: 126–134, 166–171.
- Meyburg B.-U. 1974b. Sibling aggression and mortality among nestling eagles. *Ibis* **116**: 224–228.
- Meyburg B.-U. 1978. Sibling aggression and cross-fostering of eagles.–In: Temple, S.A. (ed.): Endangered Birds Management techniques for Threatened Species. University of Wisconsin Press, Madison. pp. 195–200.
- Meyburg, B.-U. 1978b. Productivity manipulation in wild eagles.–In: Geer, T.A. (ed.): Birds of Prey Management Techniques. Oxford, British Falconers' Club. pp. 81–93.
- Meyburg B.-U. 1991. Der Schreiadler (*Aquila pomarina*): Bisherige und zukünftige Bemühungen um seine Erforschung und seinen Schutz. *Populationsök. Greifvogel- u. Eulenarten* **2**: 89–105.
- Meyburg B.-U. 1994. Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*.–In: del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. (eds.): Handbook of the Birds of the World. Barcelona: Lynx Edición. pp. 192–193.
- Meyburg B.-U., W. Scheller, C. Meyburg. 2000. Migration and wintering of the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*: A study by means of satellite telemetry. *Global Environment Research* **4**: 183–193.
- Meyburg B.-U., L. Haraszthy, M. Strazds, N. Schäffer. 2001. European Union Action Plans for 8 Priority Birds Species - Lesser Spotted Eagle

- Meyburg B.-U., J. Matthes, C. Meyburg. 2002. Satellite-tracked Lesser Spotted Eagle avoids crossing water at the Gulf of Suez. *British Birds* **95**:372–376/
- Meyburg B.-U., C. Meyburg, T. Bělka, O. Šreibr, J. Vrana, 2004. Migration, wintering and breeding of a Lesser Spotted Eagle (*Aquila pomarina*) from Slovakia tracked by satellite. *Journal of Ornithology* **145**: 1–7.
- Meyburg B.-U., K. Graszynski, T. Langgemach, P. Sommer, U. Bergmanis. 2008. Cainism, nestling management in Germany in 2004–2007 and satellite tracking of juveniles in the Lesser Spotted Eagle (*Aquila pomarina*). *Slovak Raptor Journal* **2**: 53–72.
- Meyburg B.-U., S. Mendelsohn, J. Mendelsohn, H. Margaret de Klerk. 2015. Revealing unexpected uses of space by wintering *Aquila pomarina*: how does satellite telemetry identify behaviour at different scales? *Journal of Avian Biology* **46**: 001–010.
- Michev T., L. Profirov, K. Nyagolov, M. Dimitrov. 2011. Autumn migration of soaring birds at Bourgas Bay, Bulgaria 1979-2003. *British Birds* **1**: 16–37.
- Milchev B., D. Chobanov and N. Tzankov 2010. The diet of a Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* family in SE Bulgaria. – *Acrocephalus* **31** (145/146): 143–145.
- Milvus Group. 2008. Raptor Migration Watchsite at Bosphorus.
<http://milvus.ro/raptormigrationwatchsite-at-bosphorus/307>
- Møller AP., W. Fiedler, P. Berthold (Eds.). 2004. Effects of Climate Change on Birds. Advances in Ecological Research 35.Elsevier, Amsterdam.
- Neubauer M. 1991. 20 Jahre Schreiadlerkontrolle einer Teilpopulation in Vorpommern. Populationsökologie Greifvogel- u. Eulenarten **2**: 137–140.
- Porter R., S. Aspinall. 2010. Birds of the Middle East. Christopher Helm, London
- Reistetter R. 1991. Eine Felsenbrut des Schreiadlers *Aquila pomarina*. *Birds of Prey Bulletin* **4**: 265–270.
- Rodziewicz M. 1996. The status, range and breeding success of the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina* in Poland. In: Meyburg, B.-U. & Chancellor, R. D. (eds.): Eagle Studies. World Working Group on Birds of Prey, Berlin, London & Paris. pp. 291–295.
- Simmons R. E., P. Barnard, I.G. Jamieson. 1999. What precipitates influxes of wetland birds to ephemeral pans in arid landscapes? Observations from Namibia. *Ostrich* **70**: 145–148.
- Sládek J. 1959a. Die Morpha "fulviventris" des Schreiadlers (*Aquila pomarina*). *Sylvia* **16**: 279–281. (in Slovak with German summary).
- Snow D.W., C.M Perrins. 1998. The Birds of the Western Palearctic. Concise Edition. Oxford University Press, New York. 1832 p.
- Svehlik J., B.-U. Meyburg. 1979. Gelegegröße und Bruterfolg des Schreiadlers (*Aquila pomarina*) und des Kaiseradlers (*Aquila heliaca*) in den ostslowakischen Karpaten 1966-1978. *Journal of Ornithology* **120**: 406–415.

- Terraube J., A. Villers, L. Ruffino, L. Iso-Iivari, H. Henttonen, T. Oksanen, E. Korpimäki. 2015. Coping with fast climate change in northern ecosystems: mechanisms underlying the population-level response of a specialist avian predator. *Ecography* 38 (7): 690–699.
- Treinys R., U. Bergmanis, Ü. Väli 2017 Strong territoriality and weak density-dependent reproduction in Lesser Spotted Eagles *Clanga pomarina*. *Ibis* 159 (2).
- Vlachos C. 1989. The ecology of the Lesser Spotted Eagle (*Aquila pomarina*) in Dardia forest, Thrace, Greece. Doctoral theses, University of Thessaloniki.
- Wendland V. 1932. Zur Biologie des Schreiadlers (*Aquila pomarina*). Beitr. Fortpflanzungsbiol. *Vögel* 8: 1–9, 47–53.
- Wendland V. 1951. Zwanzigjährige Beobachtungen über den Schreiadler *Aquila pomarina*. *Vogelwelt* 72: 4–11.
- Wendland V. 1958. Der Schreiadler. *Falke* 5: 6–13.
- Wendland V. 1959. Schreiadler und Schelladler. A. Ziemsen-Verlag, Wittenberg/Lutherstadt
- WWF & ИКЕА. 2005. Определяне, стопанисване и мониторинг на гори с висока конзервационна стойност в България. Практическо ръководство. WWF - България, София. 77 с.
- WWF (World Wildlife Fund). 2013. Анализ на незаконния дърводобив в България през 2006–2013г. WWF - България, София. 36 с.
- Väli Ü., R. Treinys, A. Lõhmus. 2004. Geographic variation in macrohabitat use and preferences of the Lesser Spotted Eagle *Aquila pomarina*. *Ibis* 146 (4): 661–671.
- Väli Ü., J. Tuvi, G. Sein. 2017. Agricultural land use shapes habitat selection, foraging and reproductive success of the Lesser Spotted Eagle *Clanga pomarina*. *Journal of ornithology*. 158 (3): 841–850.

10.3. Критерии за оценка на степента и обхвата на въздействие на заплахите и лимитиращите фактори за малкия креслив орел

- Критерии за оценка на степента на въздействие на заплахите и лимитиращите фактори

Критично	въздействие на фактор, което причинява или има вероятност да доведе до много бързо намаляване на числеността на популацията на вида в страната (> 30% за повече от 10 г.);
Значително	въздействие на фактор, което причинява или има вероятност да доведе до бързо намаляване на числеността на популацията на вида в страната (20-30% за повече от 10 години);
Средно	въздействие на фактор, което причинява или има вероятност да предизвика сравнително бавно, но значително намаляване в числеността на популацията на вида в страната (10-20% за повече от 10 години);
Незначително	въздействие на фактор, който причинява или има вероятност да предизвика колебания (флуктуации) в популационната численост;
Потенциално	въздействие на фактор, което причинява има вероятност да доведе до незначителен спад в числеността на срещашите се в страната птици;
Неизвестно	въздействие на фактор, което е вероятно да повлияе на този вид, но не е известно до каква степен

- Критерии за оценка на обхвата на въздействие на заплахите и лимитиращите фактори

Локално	въздействие на фактор, който се проявява в определени части от даден географски регион (локална популация);
Регионално	въздействие на фактор, който е характерен и се проявява в даден географски регион или в рамките на три географски региона;
Повсеместно	въздействие на фактор, който се проявява с повече от три географски региона или повлиява цялата популация на вида в страната;

10.4. Скала за приоритизиране на мерките по отношение на тяхната значимост и спешност за изпълнение

Ключова:	мярка, която е необходима, за да се предотврати голям спад в числеността на вида, който може да доведе до неговото изчезване на национално ниво
Висока:	мярка, която е необходима, за да се предотврати намаляване на повече от 20% от националната популация в рамките на 20 или по – малко години
Средна:	мярка, която е необходима, за да се предотврати намаляване на по – малко от 20% от националната популация в рамките на 20 или по – малко години.
Ниска:	мярка, която е необходима за предотвратяване на спад в числеността на вида на локално ниво или която е вероятно да има само малък ефект върху цялата национална популация на вида

Към всяка една мярка са приложени срокове, като е използвана следната скала за приоритизиране на изпълнението на всяка мярка

Незабавна:	мярка, която трябва да бъде завършена или предприета една година след приемането на плана.
Краткосрочна:	мярка, която трябва да бъде завършена в рамките на следващите 1-3 години след приемане на плана
Средносрочна:	мярка, която трябва да бъде завършена в рамките на следващите 1-5 години след приемане на плана
Дългосрочна:	мярка, която трябва да бъде завършена в рамките на следващите 1-10 години след приемане на плана
Постоянна:	мярка, която следва да се прилага системно през целия период на изпълнение на плана
Активна:	мярка, която се изпълнява в момента и трябва да продължи
Завършена:	мярка, която е завършена по време на подготовката на плана за действие.

- 10.5. Матрица за мониторинг и оценка изпълнението на План за действие за малкия креслив орел в България, 2019 – 2028 г – [Appendix 10.5 8.1. Monitoring matrix](#)**
- 10.6. Съгласувано задание за разработване на план за действие за малкия креслив орел в България и съгласувателно писмо – [Appendix 10.6 Zadanie \(ToR\)](#)**
- 10.7. Протоколи от обществени обсъждания и справка за отразените и неотразените бележки и препоръки – [Appendix 10.7 Protocol & Spravka](#)**
- 10.8. Кратки отчети по научни изследвания и проучвания, извършени в хода на разработване на плана за действие**
- 10.8.1. Проучване гнездовото разпространение на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в 16 защитени зони от мрежата НАТУРА 2000 в България – [Appendix 10.8.1 Report LSE BreedDistr](#)
- 10.8.2. Проучване местата в България, използвани за почивка от малкия креслив по време на миграция – [Appendix 10.8.2 Report LSE StopOverSites](#)
- 10.8.3. Анализ върху характеристиките на гнездовите и хранителните местообитания на малък креслив орел (*Clanga pomarina*, BREHM 1831), по отношение на типа на ползване на земите и характеристиките на фрагментите – [Appendix 10.8.3 Report LandUse & FragStat](#)
- 10.8.4. Хабитатен модел на малкия креслив орел (*Clanga pomarina*) в Югоизточна България – [Appendix 10.8.4 Report LSE SDM](#)
- 10.9. Горско-екологична дейност, насочена към опазване на гнездовите местообитания на вида, чрез подобряване на стопанисването на горите и ограничаване на безпокойството в буфер от 300 m около установените гнезда на вида – [Appendix 10.9 FEM_AqPom](#)**

10.10. Снимки на малък креслив орел и местообитанията на вида в България

10.10.1. Малък креслив орел (*pull.*) с жертва (снимка от фотокапан)

10.10.2. Двойка малки кресливи орли с мътило (снимка от фотокапан)

10.10.3. Места използвани от вида за изхранване по време на миграция

10.10.4. Места използвани от вида по време на миграция за нощувка

